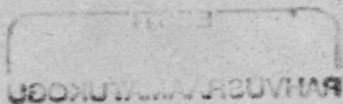

H. Jögi

K Õ N E P S Ü H H O L O O G I A

Konspekt

A.Kuks'i loengutest Ohvitseride Keskkog
poolt korraldatud ühiskondlikkude teadus
kursustel 1932.a.

Tallinn 1932

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU

21-95-4561

Tunnetusteooria.

Tunnetamise all mõistame funktsioone, mis annavad meile teadmisi esemeist, asuvaist väljaspool meie teadvust; see on esemete teadvumine.

Väline ehk välisilma tunnetamine.

Välisilma tunnetamise all mõistame väliste esemete tunnetamist perifeerilise meelegaorganide ärituse kaudu (aistingud, tajumused). Siit tekib järgmine tunnetusteoreetiline probleem: kuidas on võimalik perifeerse meelte-ärituse kaudu tunnetada midagi muud, kui subjekti olengute muutuvust (Zustandsänderung des Subjekts), kuidas on sel teel võimalik teadmisi saada mitte-psüühilisest esemetest?

Selle probleemi täielisele arusaamisele jõuame kõige paremini, kui tutvume tema lahendamise katsetega.

1. Naïivne materialism varem Platot ja Aristotelest ei tee vahet loodusnähtede edasiandmise ja tajumise vahel; nägemine on võrdne peegeldumisele ehk fotografeerimisele, kuulmine võrdne kajale. Aga kuidas seletada see asjaolu, et meie suudame võrrelda mitmesuguseid meelte muljeid? Selle seletuseks leiame Aristoteleselt teadvuse mõiste ja neoplatoonikuilt iseteadvuse mõiste.

Tajumuse probleem kerkib alles siis täiel määral üles, kui hakatakse taipama tajumuste psüühilist iseloomu. Esialgu pannakse mõtlemise arvele see, mis tajuna seletust vajab.

2. Ratsionalistid näevad igas tajumuse aktis mõtlemist. Aga mõtlemine ei ole ju fundamentaalne nähe, vaid tekkinud kujutlemisest. Oletada, et välisesemed on järelduse produkt tehtelt põhjusele, või eksistentsiaalse otsuse tulemus - ei saa, kuna välise põhjuse ja eksistentsi mõisted ei sisaldu tajumuses, vaid tajumus eeldab neid.

3. Sensualistid Hume, Condillac, Locke, Lipps, Vundt ja teised samastavad tajumust meelte aistinguga ja seletavad substansi kausaalsuse, ruumi ja aja mõiste objektiivsust subjektiivsete aistingute assotsiatsioonih ehk ühtesulamise (Verschmelzung) tulemusena. Hume püssirohi, Locke - nihil est in intellectu, quod non fuerat antea in sensu. Vundt - ruumi mõiste.

4. Positivistid - Mach, Avenarius, Schuppe, väidavad, et aistingud ongi esemed. Kuna naiivsõed materialistid identifitseerivad (samastavad) materjaliseid nähteid aistingutega, identifitseerivad positivistid aistinguid materjalsete asjadega. Seletamata aga jääb, mis on aistingute tekitajaks, kuna psüüholoogia mõistab aistinguid protsessi.

na, mis põhjustatud mitte-psüühilistest tingimustest.

5. Kanti kriitiline teooria väidab, et ruum ja aeg on a priori antud. Ühtlasi conditio sine qua non igale meelelisele tunnetamisele. Peale selle ta cletab veel 12 kategooriat; üksus - mitmus; realiteet, eitamine, suhe; substants, kausaliteet, osadus; võimalikkus, clemasolu, paratamatus:

6. Funktsionaalne psüühologia jagab esemed nelja rühma: asjad, omadused, sündmused, suhted. Tunnetus on teadvuse funktsioon; mõtlemine seletub tajumusest.

Seesmine ehk siseilma tajumus.

Seesmise tajumusena meie mõistame teadvuse olengute vahetumat tunnetamist tegelikus elamuses. Kuidas on see võimalik?

1. Corneliuse identsuse teoorias seletab seda mõne elamuse eristamisega teiste hulgast, märkamisega (Bemerkung), kusjuures see ei ole mitte erifunktsioon vaid elamuses eneses sisalduv.

2. Bergmani üheaegsuse teooria järele psüühiline elamus ja tema tajumus on samaaegsed, kui intensiivsus ja kvaliteet. Nad on reaalselt üks ja lahutatavad vaid mõistuslikult.

3. Dürri reprospektsiooni teooria järele seesmine taju-

mus järgneb ajalisel elamusele, mida ta puudutab, kuigi ta teinekord etse vahetumalt sellele lisandub. Tajumus suhtub elamusele kui tehe põhjusele, olles viimase poolt produtseeritud (produziert, angeregt).

Meeldetuletus.

Meeldetuletus on tunnetus teadmiseiga, et oled seda juba varem tunnetanud. Meeldetuletuse eseme mõiste alla kuulub siin nii füüsiliste asjade meeldetuletamine, kui ka tajumised, mõtted, fantaasia, kujundid; samuti tunded, affektid, meeleolud. Kuidas on meeldetuletamine võimalik?

1. Lehmanni järgi on aluseks taastunnetamine, mis toetub sarnasusassotsiatsioonile. Reprodutseeritav elamus suhtub algelisele nagu koopia originaalile.

2. Schumanni järgi mõõduandvaks on siin tutvuskvaliteet (Bekanntheitsqualität). Meeldetuletamisel reprodutseeritav elamus sammub just nagu eelmise jälgedes, olles tolle poolt soodsustatud, sisseharjutatud (eingeübt), kusjuures "jäljed" sünnitavad reproduktsiooni aluse.

3. Dürr loeb kõige olulisemaks teadvumist, iseteadvuseakti. Alles teadlikke elamusi võime meelde tuletada. Teadvumine esmakordsel elamusel ja ka teadvumine teiskordsel elamusel on oluliseks momendiks.

Mõtlemine.

Mõtlemine sünnib mõistelises taipamises, otsustamises ja järeldamisel.

Mõistelise taipamise funktsiooniks on kujuteldavat ühtehaarata ja mittekujuteldavat teha meie teadvuse esemeks. Mõiste on "mõistmine", "mõisteline taipamine", "tähendus", mis suggereeritakse sõna või mõne märgi kaudu. Tavaliselt on ta sõna tähendus, kuid võib olla ka sõnade ta mõistmine. Mõiste esemed võivad olla abstraktsed ja konkreetse, tabades kas iseseisvat tervikut või isoleeritud momenti. Abstraktsioon ise kui teadvuse protsess on konkreetne; ta lahutab mõtteliselt seda, mis tegelikult on lahutamatu.

Milles seisab abstraktsiooni mehhanism?

1. Assotsiatsiooniteooria järgi, mida jagavad Berkley ja Vundt, etendab ülemõistete loomisel otsustavat osa representatiivne funktsioon: üks kujutlus representeerib hulki temale sarnaseid, mis kõik ei tarvitsegi teadvusse tõusta, kuid nad enam ehk vähem kõlavad kaasa.

Sellisel abstraherides sarnastelt kujutlustelt nende "tähenduse" moodustuvadki mõisted: inimene, värv jne.

2. Lahutamisteooria, mida pooldab James, seletab abstra-

heerumist üksikute osade isoleerimisega tervikust, nagu meie tabame abstraktsiooni kaudu aistingu intensiivsust ja kvaliteeti.

3. Tähelepanu teooria vaatekohalt abstraktsioon on õieti psüühilise partsiaalprotsessi esile tõstmine suurema teadvumise kaudu, mis annab talle teatava iseolemise (gevisse Verselbstständigkeit).

Otsustus on mõisteliselt tunnetatud esemete suhete taipamise akt. Kõik suhted on lõppudelõpuks võimalik viia kolme peale: sarnasus, erinevus, samasus. Otsustuses on kolm momenti: subjekt, prädikaat ja kopula - suhte jaatamine või eitamine.

Otsustusi teeme iseseisvalt vähe, sagedamini tarvitame tuntud lausetena valmis otsustusi. Otsustamine milgil tingimisel ei lange ühte teadmiselega.

Järeldamine on otsustuse moodustamine teiste otsuste põhjal. Järeldamine võib olla induktiivne ja deduktiivne, teisiti sünteetiline või analüütiline.

Kogemuslik ja mõistuslik teadmine.

Kogemuslik ehk aposterioorne, mõistuslik ehk aprioorne teadmus võrdub mõistele sünteetiline ja analüütiline. Prof. Dürr soovitab esimesi mitte tarvitada kui segadust sünnitavaid.

Teadus ja usk.

Kas on mõeldav tundeline tunnetamine?

Ei. Peale tajumuse ja mõtlemise teisi funktsioone psühholoogia ei tunne. Küll hüütakse populaarselt tundmuseks kõike, mis pole arusaadav kujutlusena või mõttena. Usk, kahtlus, ootus, aimdus, raske olukorra lahendamine ilma põhjusi tundmata, üldse kõik, mis raskesti defineeritav, loetakse tunde- liseks tunnetamiseks. Usk on aga vaid vastandina teadusele ebakindel teadmine, vastandina kahtlusele teadmine, mille ebakindlus ei tungi subjekti teadvusse.

Kindla ja ebakindla teadvuse kriteeriumid.

Ebakindlaks nimetame, näiteks, nägemistaju kõrvalnägemises; komplitseeritu mulje tajumist, mis kiiresti möödub; muljete võrdlust, mis ei tõuse kuigi palju üle aistingu läve; väikmuljete võrdlust; suuremate kauguste hindamist; haaramatu suuruste võrdlust; subjektiivset aja hindamist; komplitseeritud, kuid väheerinevate elamuste tunnetamist; kauge mineviku mälestusi; mõne eseme meeldetuletamist, kui vahepeal on nähtud palju sarnaseid; tulevikku ennustavaid otsusi; otsusi, mis baseeruvad ebakindlail tajumusil ja mälestusil; otsusi, mis mõnd leiutist põhjendamata üldistavad; otsusi mitternähtavate esemete kohta halvasti pii-

riteldud mõistetega; põhjendamata otsusi, järeldusi analoogia põhjal ja üldse hüpoteese - igasuguseid oletusi.

Kindlate otsuste näiteks oleksid: tajumused, mis eseme pikema aja muutumata olles ei vaja mingit korrektuuri; vaatlused, mis kordamisel esinevad samastena; selgesti erinevate esemete võrdlus; meeldetuletused, mis sageli esinevad samaselt; seesmised tajumused, mis piirduvad selgesti eriteldavate elamustega; analüütilised otsused; järeldused, mille evidentsus on käegakatsutav.

Seega on kindla tunnetamise tunnusteks:

1. Teadmise muutumus, ilma otsekohese põhjusega, kuna ebakindlat iseloomustab kõikuv (Schwanken) kahtlus. Teadmised on seda kindlamad, mida vähem nende loomuses on põhjusi muutumiseks.
2. Teadmised on seda kindlamad, mida mõjuvamad (virksamere) on nende tekkimise objektiivsed tingimused, näiteks: tugev meeleäritus on mõjuvam kui nõrk, vaevalt aistitav.
3. Otsused selgete mõistetega on kindlamad kui ebaselged.
4. Meeldetuletused on seda kindlamad, mida ajavahemik väiksem. Kordamine samal kujul tõstab teadmise kindlust.
5. Järeldused on siis kindlad, kui neile järgnevad tulemuseffektid.

Ebakindlad on 1) kõik järeleräagitud, mitte järele-

mõeldud otsused, 2) teadmised, mille põhjendus ei ole ülevaatlik, 3) järeldused, milliseid ei põhjendata ühte viisi, vaid kord nii, kord teisiti, 4) mõisted, millel puudub selgus.

Tõe mõiste.

Inimene tahab teada tõtt. "Ütle mulle on see tõsi! räägi tõtt!" - need on tavalised väljendused. Kuigi vale on sageli veetlevam kui tõde, tahetakse siiski teada tõtt. Milline väärtus on siis tõel, et teda nii igatsetakse teada? Mis on tõde? Millised on tõe kriteeriumid? Need on küsimused, millele filosoofias leiame väga mitmekesiseid vastuseid.

1. Naiivne realism.

Naiivne realism väidab, et tõde saavutatakse loodustruu äratõmbe kaudu tunnetuseseimeilt. Tunnetamine ja ta ese suhtuvad üksteisega kui originaal ja koopia - äratõmme. Kujutlused, mõisted on vaid äratõmbed tajumuseseimeist. Tõe kriteeriumiks on nende võrdlus.

See vaade on omane lastele ja ürginimestele, kes ei suuda veel teha vahet tunnetuse ja ta eseme vahel. Neil ei ole mingit kahtlust, et siin valitseb täieline kokkõla, nad tunnustavad vaid tõtt ja valet. Inimene võib

jumalate poolt pimestatud või teiste poolt kavalasti petetud saada, kuid et ta paratamata eksimusi teeb, see ei ulatu nende teadvusse. Sellele toetub ka nende usk olendite muutuvuse võimalusse.

Naiivsete realistide tõemõistmisega ei saa aga kuidagi ühineda, sest tunnetamisel ei ole meile mitte antud kaks võrrandi poolt, mida meie võiksime võrrelda järelekatsumises, kas nad ühtuvad või mitte, vaid tajumise objekt on tajumisest sootuks erinev, nagu õhulaenetus ja hääl. Pealegi võib sama asi samal ajal näida erinevaile isikule sootuks erinevate omadustega. Tunnustades naiivsete realistide tõekriteeriumi peaksime iga tajumuse tunnustama ekslikuks. Vahest on see kriteerium kõlbulik mõtlemise, meeldetuletamise ja seesmise tajumuse hindamisel? Ka seda ei saa tunnustada, sest 1) mõtlemise esemeks ei ole mitte reaalne asi, vaid mõtlemisese, 2) meeldetuletamisel võrrandi esimene pool ju haihtub, 3) samuti seesmisel tajumisel; niipea kui elamus muutub tunnetamise esemeks, teadvuse olenguks, ta ei eksisteeri enam kui lihtne elamus. Ühesõnaga, tunnetuse ja ta eseme vahel ei ole mitte võrrandiline suhe, vaid koordinatiivne, nagu umbes sõna ja ta tähenduse vahel.

2. Naiivne loogism.

Selle voolu vaadete kohaselt võiks tõekriteeriumi järgmiselt formuleerida: tõelised on otsustused, mis ei sisalda eneses vasturääkivust.

Naiivse loogika esindajaks on Parmenides, Zenon, osalt ka Aristoteles, keskaeg, sofistid, Sokrates. Nad tunnevad lõbu dialektikast ja usuvad loogikasse, mõtlemise võimesse avastada tõde. Tõde asub nende arvates õiges mõtlemises. Õpetus õigest mõtlemisest on loogika. Tõde garanteerib jälgimine formaalse loogika reeglitele.

Kuid käesolev kriteerium sobib ainult tõe määramiseks üksiku mõiste, otsuse ehk järelduse piirides, kui aga kaks otsust kohati panna ja nende vahel tuleb ilmsiks vasturääkivus, sel puhul ei aita ükaki formaalse loogika reegel üles leida tõde.

3. Skeptitsism.

Skeptitsism väidab, et tõde üldse ei ole, et tõe ja eksimuse vahel on vahest astmeline vahe, kumb on ekslikum. Inimene on tõe mõõt. Asjad on igauhele nii, nagu ta neid tunnetab, ja igauks tunnetab neid iseviisi; millalgi meie ei jõua välja vastuvaidlemisest, järelikult miski pole tõde. Kui oleks tõde, siis oleks ta kõigile inimestele identne, vastuvaidlematu.

Nii, meeleaistingud on eriolevustel erisugused, aga ka samal isikul võivad nad erineda, olenedes aistimistingimustest. Tajumused on seepärast ikka vaieldavad ega suuda ilialgi pildistada oma eset moonutamata.

Sama vähe suudab seda mõtlemine, sest 1) ei ole mõisteid ilma vasturääkivuseta, kuna üks mõiste tähendab korraga üht ja paljuid esemeid, 2) järelduse tõelisus oleneb eelduste tõelisusest, need aga nõuavad omakord tõestamist ja nii ad infinitum (lõpmatuseni), sellega aga tekib loogiline viga - petitio principii.

Vastuväitena skeptikuile tuuakse esiteks seda, et tunnetuse subjektiivsus ja relatiivsus ei tähenda veel, et suhete tunnetamine ei saa olla tõeline. Nõue, et see oleks muutumata, identne, on liialdatud. Vasturääkivuse printsiip nõuab üksnes seda, et samal ajal ei tohi eseme kohta sama jaatada ja eitada, või et samal kohal ei saa ühel esemel olla vasturääkivaid omadusi, küll aga võib olla üks asi korraga külm ja kare, või mõni aine omada järgemööda kera, püramiidi, ruudu kuju. Samuti ei leita vasturääkivust selles, kui meie kord tarvitame mõistet ühes, kord teises mõttes, nagu lausetes: inimene on targem kui loom, - iga inimene kord sureb.

4. Mõisterealism.

Sokratese järgi on tõde selle muutmata teadmine, mis püsima jääb kõige mõttevõnkumiste peale vaatamata. Üldmõistete abstraktne ese on Sokratese arvates ideaalne tunnetamise objekt. Seepärast olid ka tema püüded eeskätt juhitud mõistete definitsioonide leidmisele.

Sokratese usust üldmõistete tõelikkusse arenes välja Plato ideede õpetus. Plato ideedest saabuvad Aristotelese "vormid". Aristoteles otsis tõde siiski mitte niivõrd mõistetes kui otsustes ja järeldustes.

5. Nominalism.

Nominalism astub esile keskajal. Tema tähtsamaks esindajaks on Vilhelm Occam.

Nominalistide õpetuse järgi üldmõistete abstraktseid esemeid ei saa pida reaaliateks, ei selles mõttes, kuidas õpetas Plato, et nad eksisteerivad väljaspool üksikasju, ega selles mõttes, et nad asuvad asjades nende vormina, nagu õpetas Aristoteles, vaid üldmõistetele vastavad kas tähendus (conceptus mentis) või lihtsalt nimetus (nomen). Nominalistid kõigutasid küll usu üldmõistete abstraktsesse olemusse, juhtides seega huvi enam ja enam sise- ja välisilma sündmustele, ei suutnud aga avastada uut tõe kriteeriumi.

6. Ratsionalism.

Ratsionalistlise voolu esindajaks on Descartes. Ta püüdis järgmised tõe kriteeriumid: 1) tõesed on silmnähtavad (evidentsed) iseteadvuse andmed, 2) tõesed on selged ja mõistetavad vaated, 3) tõesed on sünnipärasead teadmised, 4) vasturääkimatus. Ratsionalistide ideaaliks on silmnähtavaist, selgeist ja mõistetavaist või sünnipäraseist andmeist tuletada deduktiivne vasturääkivusteta süsteem.

Descartes algab peale sellega, et võtab kahtluse alla kõik, mille üle kahelda saab, et leida toetusepunkt, millest võiks lähtuda süsteemi konstrueerimisel. Nii kahtleb ta tajumuse, mõtlemise, jumala, oma kehalise olemuse üle kuni jõuab toetusepunktini: cogito ergo sum. (ma mõtlen, järelikult olen). Sellest leiab Descartes ka oma esimese kriteeriumi: tõesed on silmnähtavad iseteadvuse andmed.

Edasi tunnustab ta tõeseks kõik, mis meie vaim tunnetab selgelt ja arusaadavalt, mitte meeled (lugu vahaga). Jõudes Jumala kui täiuslikuma olevuse tunnustamiseni kes ei saa petta, Descartes tunnustab viimaks tõesesteks kõik sünnipärasead tõekestidamised.

Millest siis tekivad eksimused? Sellest, et tunnetamisel koos töötavad mõistus ja tahe, mis üksteist eksita-

vad. Et eksimusi vältida, peame tahet taltsutama, pida-
ma tööks vaid seda, mis on täiesti selge ja arusaadav.

Descartese mõtteist võrsusid Spinosa, Leibnitzi ja
Fichte filosoofilised süsteemid.

Ratsionalistide tõe kriteeriumid: evidentne, sel-
ge, mõistetav ei taga siiski tõelisust, kuna 1) teadvu-
se olengu teadvumine ei tähenda veel tema eksisteeri-
mist, 2) paljud teooriad, mis paistsid evidentsetena,
on purunenud, 3) sünnipärastest tõdedest on järele jää-
nud ainult dispositsioonid ja 4) vasturääkimatus on
vaid formaalse loogika printsiip.

7. Emperism.

Emperismi esindajaiks on Bacon, Hobbes, Galileus,
John Locke.

Emperistid väidavad, et ei ole teist teed tead-
miste omandamiseks kui kogemused - välised ja seesmi-
sed. Tunnetamine annab meile mõningad teadvuse olen-
gud - kujutlused, tähised või sümbolid. Teadus ei ole
mitte asjade äratõmmete, vaid tegelikkuse aistimise
sümbolite tundmine. Tõekriteeriumiks ei ole mitte üh-
tuvus (Übereinstimmung), vaid õige tähiste või sümboli-
te ühendamine ja lahutamine. Mõiste väärtuse määrajaiks

on tunnetustegevuse kergendused ja raskendused ning kasulikud ja kahjulikud tagajärjed praktilises elus. Tõde saavutatakse kogemuslike kude otsustuste kaudu, mis kogutud õigeil meetoditel. Vead tulevad sellest, et nähe ei saa küllalt isoleeritud, vaatlus ei ole täppis ja ei ol küllaldase arvu vaatlejate poolt tähele pandud. Seepärast tuleb vaatlusmeetodi väljatöötamisel panna rõhk sellele, et 1) efektid lahutada põhjusist, 2) vaatlusmaterjal fikseerida, 3) vähendada ruumilist ja ajalist distantssi vaatleja ja vaatlusobjekti vahel, 4) tõsta vaatluse täpsust kohaste riistade kaudu, 5) võimaldada vaatlust järelproovida, 6) tasandada üksikute vaatlejate ebatäpsusi, viies üksikud vaatlusandmed ühise nimetaja alla (keskmine, mediaan), 7) täita vaatlusaugud hüpoteesidega. Nii ehitub empiiriline teadus.

Emperismile heidetakse ette vaid seda, et ta, identifitseerides tajumusi tajumusesemetega, kujutlusi kujutlusesemetega, jätab tunnetuse reaalsuse kiisimuse lahtiseks.

8. Krititsism.

Krititsismi esindajaks on Kant.

Kant väidab, et tõde ei saavutata ei puhta mõtle-

mise ega muljete mosaiiki kaudu, sest mõtlemine ilma sisuta on tühi ja vaatlused ilma mõistedeta pimedad. Tõde oleks tunnetuse ühtumine (Übereinstimmung) ta esemega, kuid 1) materjalset kriteeriumi ei saa tunnustada, kuna ta oleks endale vasturääkiv; 2) formaalse loogika kriteeriumid on küll õiged, kuid nad pole küllal-dased. Kahtluseta tõelised on ainult üldmaksvad parata-matud "sünteetilised otsused a priori", teiste sõnadega transeendentaalne loogika, mille all ta mõistab meie vaimsele organisatsioonile omast taipamisviiside uurimust, nagu ruumi, aja, substantsi, kausaaliteedi ja teiste kategooriate tunnetamist.

9. Positivism.

Positivismi esindajaks on Mach ja Avenarius.

Positivistid väidavad, et tunnetuse väärtus tuleb hinnata bioloogilisest vaatepunktist. Tõe määrajaks on mõtlemise ökonoomia printsiip (Prinzip der Denkökonomie). Väärtuslikuim on lihtsaim tunnetus. Kogemus surub meile peale masendava hulga muljeid ning meie vaimse enesehoiu huvides seisab vallutada see virr-varr. Aistingud on meile antud kirjus vahelduses, aga teatud kombinatsioonid korduvad sagedasti. Meie ilma-

vaade lihtsustub, kui meie korduvaid nähteid vaatleme mitte kui sarnaste ühtumite mitmuse, vaid kui üht ja sama ühtumit; ja veel lihtsamaks, kui meie aistingu mitmuse asemel mõtleme üksust. Nii tekivad asjad. Järgneva lihtsustuse saame, kui moodustame sugumõisted ja seadused. Teaduslikud teooriad ja hüpoteesid on tekinud samuti püüdest lihtsustada. Nii on positivistide arvates Kopernikuse maailmavaade parem Ptolemeuse omast mitte selle pärast, et ta tõelikum oleks, vaid et ta lihtsamalt ja ühtlasemalt suudab ära seletada astronoomilisi nähtusi.

Avenarius käsitab sama probleemi aju bioloogia seisukohalt. Tema väidab, et on kolm süsteemi: 1) C (Centralnervensystem), 2) R (Unabhängige Vitalreihe), 3) E (Empfindung, abhängige Vitalreihe), millele järgnev tegevus peab taotlema tasakaalu oleku. Avenariuse vaatekohalt tunnetamisel ei ole omaette väärtust, vaid tema väärtus seisab tema mõjus. Seega ei tule tunnetust hinnata mitte tõe seisukohalt, vaid mõju väärtuse mõõdupuuga. Tavalise tõe ja ebatõe vahemäärajaks on nähtavasti vaid esimese stabiilsus.

10. Pragmatism.

Pragmatismi esindajaks on James.

James väidab, et tõde on hüve liik, mitte temast erinev kategooria, nagu tavaliselt arvatakse. Tõsi on kõik, mis intellektuaalsete veenete valdkonnas osutub põhjendatud hüveks. Tõsi on see, millesse meil oleks pa-
rem uskuda. Pragmatism tunnustab loogika seadusi sellisena, millele peab alluma tingimata, vaatamata kasulikkudele või kahjulikkudele tulemustele; kuid lähtekohtade - eelduste - valikul peame arvestama nende väärtust väljaspool loogikat. Tõeline on otsus siis, kui selle läbi äratatud teguviis elu edendavana osutub. Ei ole absoluutset tõde, mis oleks maksev kõigile ajule ja kõigile mõtlevalle olevusile. Tões on midagi aktiivset, sihti andvat. Ta ei ole mitte ajata, vaid tuleviku poole pöörduv. Igas otsustuses peituv muljete seletus on ikka sihitud kasutamiseks. Teoreetiline teadus on tagavaraait.

Nii meie leiame filosoofias järgmised tõe mõisted ja tõe kriteeriumid:

- 1) Tõsi on see tunnetus, mis täpsalt pildistab asja, sündmust, iga tunnetuseset. Tõekriteeriumiks on ühtuvus (Übereinstimmung). (Naivne realism).
- 2) Tõelised on vaid otsused, mis ei sisalda endas vas-

turääkivust. Tõe kriteeriumiks on formaalse loogika reeglid (Naiivne logism).

3) Tõelisi otsusi üldse pole. Inimene on tõe mõõt (Skeptitsism).

4) Tõelised on vaid üldmõisted, mis mõtte võnkumiste peale vaatamata püsima jäävad. Tõe kriteeriumiks on loogika reeglid (Mõiste realism).

5) Tõelised on silmnähtavad iseteadvuse andmed, Aksioomid ja sünnipärased teadmised, ning neist loogiliselt tehtud tuletused. Tõe kriteeriumiks on evidentsus ja loogika reeglid (ratsionalism).

6) Tõeline on "tähiste" õige ühendamine ja lahutamine, mis kogemuses antud. Kriteeriumiks on õiged uurimisviisid (empirism).

7) Tõelised on vaid sünteetilised otsused a priori. Tõe kriteeriumiks - tunnete ühtumine ja loogika reeglid. (Kant).

8) Tõeline on bioloogiliselt väärtusline otsus. Tõe kriteeriumiks on otsuse stabiilsus (Positivism).

9) Tõde on hüve liik. Tõsi on see, millesse meil on parem uskuda. Tõe kriteeriumiks on otsuse tulemuste väärtus (Pragmatism).

Tõestamine.

Otsustusi ehk väiteid, mille juurde meie tõekriteeriumiga asume, võib jaotada järgmistesse rühmadesse:

1. Tajumusotsustused, kus meie konstateerime mõnda fakti, mõninga asja, nähtuse, sündmuse või mõne meie teaduse olengu olemist. Tema objektiks on tajutav protsess, mis antud momendil ja antud kohas, kõneleja ümbruskonnas sünnib, nagu seda näeme järgmistes avaldistes, näit.:

elekter põleb, selles toas on palju inimesi, väljas sajab lund, ma armastan teda, ma kahtlen selles jne. Iga sellise avaldise kohta võime küsida: kas on see tõsi?

2. Meelestused ehk mäluotsustused, kus meie väidame mõne fakti olemasolu mälu järgi; otsustuse objektiks siin on mõni läbielatud minevikuprotsess. Need avaldised võivad puudutada samuti kas välisilma nähtusi või meie psüühilisi elamusi, näit.: ma nägin eile Kadriorus hra N N, ma mäletan, et kord oli jaanuarikuul niisama see kui tänavu; kas sa ei mäleta, et ma laenasin sulle raamatu; ma mäletan, kuidas ma kartsin esimesel eksamil; küll on mõnus suvel metsas olla jne. Ka siin võime iga kord küsida: on see tõsi?

3. Ootuse otsustused, kus meie katsume enesele kujutada praeguse momendi olengute põhjal asjade tulevase käigupilti ja püüame kehastada seda fantaasia kujutlust otsustuses:

Siia kuuluvad kõik ütlused, milles meie tarvitame tulevikku, näit.: varsti hakkab vihma sadama, homme läheme teatrisse, tänavu on oodata head lõikust. Ootusotsustuste tõelisus on eriti küsitav, sest tulevik on tume ja tuleviku ennustused kahtlased.

Eespoolmainitud tajumustel - meeldetuletus- ja ootusotsustustele on ühine see, et nende sisu on antud alati nägelikult, individuaalselt piiriteldud ja individuaalsvärvinguga, seepärast võib neid ühendada ühise nimetuse alla vaatlusotsustused.

4. Neist tunduvalt erinevad mõisteotsustused, mille sisuks ei ole enam individuaalselt piiriteldud ja individuaalsete värvingutega nähtus, vaid kus otsustuste vormis mõtleme ja väljendame mõistete vahelisi suhteid, õieti sündmuse seadusi, näit.: inimene on targem loomast, koer on koduloom, tähelpanu tõstab aistingu intensiivsust, mõlemisel veri valgub pähe jne. Need otsustused samuti võivad kahtlased olla, meie võime ikka küsida ja küsimegi

kas on tõsi?

Kahtlus.

Kui nüüd inimene tahab ennast väljendada ja midagi väidab, siis olgu see otsustus mistahes liiki, tema tõelisuses võib mõtteavaldaja ise, kui ka teised ikka kahelda.

Kahtlus on aga ebameeldiv elamus, mis võib otse piinavaks muutuda, kui ei suudeta selgusele jõuda: on see tõsi või ei. Selline elamus valdab mõtlejat siis, kui ühele otsustusele seltsivad teised, mis esimesele vasturääkivad on; need ongi need lahkeliidid ehk lahkarmumused, mis sünnitavad pahameelt. Sellest saab üle kahel teel: 1) veendumusele jõudes, et antud arvamuste vahel vasturääkivust ei ole, et lahkeliidid on tekkinud vaid arusaamatusest, 2) veendumusele jõudes, et üks neist on vale (loogiline ruut).

Põhjendus.

Iga väide võib selliselt pörgata teise vastuväite peale ja kas ta jääb püsima või puruneb, oleneb sellest, kui võrra ta on tugevasti põhjendatud. Siit tekib vajadus iga väidet põhjendada ja umbusk põhjendamata väidete suhtes. Ainult väikesed lapsed ja isikud, kes oma loo-

mult on laisad mõtlema, usuvad kõike kergesti. Enamasti meie nõuame ikka põhjendusi, millega väide oleks tõestatud. Inimene asub just kui kahe tule vahel: rahu ja mõnu tunne meelitab teda uskuma iga väite tõelisusse, kuid elus ette tulnud ja -tulevad eksimused sunnivad suhtuma igale väitele kahtlevalt, umbusklikult. Eriti ettevaatlikult talitavad teadlased otsides, selgitades inimõistuse võimeid ja tõekriteeriume. Ja kuna, nagu meie varemalt kuulsime, absoluutset tõekriteeriumi ei ole leitud, siis kogu uurimuste raskus on kantud meetodikale, tõeotsimise meetoditele. Aluseks on veene, et tõsi on siis, kui tema järelduseks on otstarbekohane teguviis, vale siis, kui tema põhjal elu alalhoiule kahjulikud sammud ette võetakse.

I. Loogilised argumendid.

Kui meil on tegemist tajumusotsustusega, siis kaaluvateks argumentideks ehk tõekriteeriumiks on:

- 1) mitme meele kaudu saavutatud muljete ühtuvus: vaata silmaga, katsu käega,
- 2) paljude isikute vaatlusandmete ühtuvus,
- 3) kui vaatlustehnika edenemisel, teritatud vaatlusel tehniliste abinõude varal, saadud andmed ei muutu,
- 4) kui tajumusotsustustest tehtud ettearvamised täitu-

vad. Seesmistel tajumustel on võimalik tarvitada ainult viimast kriteeriumi, näit.: küsimuse lahendamisel: armastab, ei armasta. Ükski nõidumine kas lille õilmetel, kaartidel või muul viisil ei taga tõtt; ainukeseks abinõuks on jälgida isiku väljendusi, teotsemist.

II. Mäluotsustuste argumendiks on:

- 1) asitõendused,
- 2) märkmed, mis tehtud samal ajal või võimalikult väiksema vaheajaga,
- 3) teiste isikute mälestuste ühtelangevus.

Näit.: ma mäletan hästi, kuidas sina poisikesena hobuse seljast maha kukkusid; sul on veel armgi sest ajast otsaesisel.

Kuna mälu on väga petlik, inimene unustab kergesti ja on kalduv ununenud osi endale märkamata juurde fantaseerima, siis suhtume mälu otsustele väga umbusklikult.

III. Ootusotsustuste argumentideks on:

analoogia, kõneall oleva nähtuse sarnasus mõne varemalt sündinud ja tähelepanud nähtega. See argument toetub venele, et sarnastel tehtel on sarna-

sed tulemused. Kuna sarnasteil tehtel võivad olla erinevad tagajärjed, siis osutuvad ootusotsused ikka problemaatilisteks.

IV. Mõisteotsustuste argumendiks on:

- 1) evidentsus - silmnähtavus, endastmõistetavus, na aksioomides: sirgjoon on kõige lühem joon lahe punkt vahel, tervik on suurem omast osast jne.
- 2) deduktiivsete otsustuste reeglipärasus, mis toet aksioomile dictum de omni et de nullo.
- 3) Uurimused, süstemaatilised vaatlused ja katsed, m toimetatud induktiivseil uurimuse meetoditel,
- 4) statistilised uurimused, mis on rajatud suurte a vude seadusele,
- 5) teooriad ja hüpoteesid, mis on säilinud ümberlül kamatuna.

Psühholoogilised argumendid.

Peale nende loogika poolt tunnustatud argumentide mängivad väidete tõestamisel veel suurt osa järgmised argumendid, mida meie eelmistest eristamiseks võime nimetada psühholoogilisteks argumentideks; need on: autoriteet, surve, meelitus, appelleerimine tundeile.

I. Autoriteet on väga laialt tarvitataavaks argumendiks

Meie oleme sageli liiga laisad seks, et iseseisvalt väite tõepärasust uurida või kaaluda, ja sageli ei jatkuks meil selleks ei aega ega jõudu. Seepärast usaldame neid, kes on meile autorideediks ja tunnustame nende otsustused omaks ning tõelisteks ilma ligema järelkatsumiseta. Nii on lastele autorideediks kõigepealt vanemad, siis õpetaja, mõnikord iga täiskasvanud inimene: "Mida enam areneb mõtlemisvõime, seda kiiremalt kaob autoriteedi mõju. Ent riik ja kirik, väljapaistvad teadusemehed, uute mõttesuundade loojad jäävad alati suurteks autoriteedideks ning mõjustavad suurema osa inimeste mõtlemist ja tahtmist, tähendab prof. Jerusaleml."

II. Surve on leidnud laialt tarvitamist minevikus ja teda kasutatakse küllalt ka meie ajal; see on see argumentum baculinum - rusika õigus (cujus regio, ejus religio; ristimine tule ja veega), mida küll ei sallita, kuid siiski tunnustatakse.

III. Meelitus on võluv argument. Veetlevate perspektiivide maalimisega võib iga ühte viia kiusatusse, panna uskuma oma väidete tõelisesse. Ema meelitab last, peigmees pruuti, erakonnajuht oma mõtteosalisi jne.

IV. Appelleerimine tundeile. Selleks võivad olla kõik tunded: enesest lugupidamine, auahnus, armastus, kartus, kadedus jne.

Tõestamise vead.

Et saada täielik ülevaade tõestamisel ettetulevate vigade kohta, selleks peame võtma igat liiki otsustuste vead eraldi kõne alla.

TAJUMUSOTSUSTUSTES VEAD ON TINGITUD järgmistest asjaoludest:

Pääliskaudsus, katkendilisus tajumusel, mis omakorda oleneb läbematusest: kärke, elava iseloomuga isikud näivad eriti kalduvat neid vigu tegema.

Liig suur usaldus oma meelte vastu. See on harimata ja liig iseteadvate isikute viga.

Emotsioonide mõju: kartusel on suured silmad. Naiste ja laste tüüpiline viga.

Tahete mõjutamine: näeme sageli seda, mis tahame näha, kuuleme seda, mis igatseme kuulda.

MÄLUOTSUSTUSTES VEAD ON TINGITUD:

Kiirest unustamisest. Mõnede inimeste mälu on eriti lühike.

Mälu ebatäpsusest, milles inimesed sageli ei ole sugugi ise teadlikud.

Fantaasia elavusest, mis tikub täitma tühje kohti, kusjuures isik ei anna omale aru, mis on mälu produktiks, mis tuleb panna fantaasia arvele.

Emotsioonide mõjust, mis laseb teadvusse kerkida vaid meeldivail kujutlusil.

Tahteist, mis samuti kui emotsioonid mälule mõjuvad.

OOTUSOTSUSTUSTES VEAD OLENEVAD SELLEST, et

— oleme kalduvad problemaatilisi otsusi võtma kindlaltena,

— võtame analoogiat, näiteid kaaluvate argumentidena, kuna nad sobivad vaid illustratsiooniks,

— võtame sageli hüpoteese, oletusi kindlate tõdedena.

MÕISTETSUSTUSTE VEAD:

Error fundamentalis, kui aksioomidena võetakse iga-suguseid eelarvamusi: idola teatri et idola fori (autoriteetide ja tavalisteks muutunud arvamused).

Petitio principii, kui põhjenduseks tuuakse väiteid, mis ise on kahtlased, vajavad tõestamist.

Homonymia, kui samastatakse mõisteid, mis samased pole.

Ignoratio elenchi, kui teadlikult või teadmata muudetakse väidet.

Qui nimium probat, nihil probat, kui tõestus võetakse liiga lai, või liiga kitsas väite suhtes.

Argumentum ad hominem, kui tungitakse isiku kallale selle asemel, et tema väidet ümber lükata.

Circulus in demonstrando, kui satutakse nõiaringi, tõestatakse sama väidet samaga.

Fallacia a dicto secundum quid ad dictum simpliciter, kui tingimusi õige väide võetakse õigeks tingimuseteta.

Fallacia a sensu diviso ad sensum compositum, kui kogu-mõistet käsitletakse lihtmõistena.

Fallacia fictae universalitatis - liig kiire üldistamine.

Post hoc ergo propter hoc, kui üks nähe loetakse teise tehteks lihtsalt seepärast, et ta teisele järgnes: pärast seda - selle pärast.

Inductio per enumerationem simplicem, kui väidet põhjendatakse näidetega isiklikest kogemustest.

Arvuline miraaž, kui opereeritakse valede statistiliste andmetega.

Hüpoteeside väärkasutamine, kui hüpoteese võetakse postulaatidena.

Küsimused kõne analüüsiks.

Väide?

Milline tõestamisviis: otsene või apagoogiline.

Milline mõtekäik: induktiivne, deduktiivne, statistiline, analoogiale toetuv.

Millised argumendid: loogilised, psühholoogilised?

Millised loogilised vead?

Kas väide on küllaldaselt tõestatud?

Kas kõne, kirjutis on veenav?

K.Asti kõne Asutavas kogus 29.juulil 1919.

K.Ast: (sd): Lugupeetud rahvasaadikud! Asutaval Kogul on juba tema sündimise poolest püüdnud ülesanne suure ja laia ulatusega põhipanevaid seadusi ma ksmä panna. Sealjuures peab Asutav Kogu mitte ainult ühiskondlik-poliitilises mõttes, vaid ka puht-sotsiaal-ökonomilises mõttes meie riiklusele tugeva aluse looma. See suurel viisil kättemõõdetud töö jaguneb eriosadesse, millest iseäralikku tähelepanu ja iseäralikku hindamist teenib

maaküsimuse otsustamine. Et maaküsimus tõepoolest tähtsam küsimus meie elus on ja et selle küsimuse otsustamine Asutava Kogu poolt kõigesuuremat jõupingutamist nõuab ja et ka meie rahvas seda küsimust vääriliselt hinnata on mõistnud, seda nägime meie Asutava Kogu valimiste puhul, kus peasjalikult huvitust avaldati maaküsimuse vastu. Mitte ainult maal, vaid ka linnakoosolekutel hakkasid koosolijate silmad siis põlema, kui kõnealla tuli maaküsimus ja selle küsimuse juures võeti kõige rohkem sõna. Ägedamaid sõnalahinguid tuli just maaküsimuse juures, nii suurte rahvarikastel koosolekutel, kui ka kongressidel, mida erakonnad pidasid, ette.

Sealjuures oli aga meie rahval ja ka meie töölisklassi suuremal hulgal see teadmine, et maaküsimust kui suurt sotsiaalset probleemi, võidakse ja suudetakse lõpuks otsustada ainult siis, kui meie kindlasti peatama ja püsima jääme demokraatlikkude põhimõtete juurde; kui meie sest küsimusest ei tee mitte mõne vähema kildkonna asja, kui meie seda küsimust mitte ei katsu mingisuguse vägivaldse aktina Eesti elusse kanda, vaid kui meie selle küsimuse otsustame sarnaselt ära, et kõik meie ühiskond-

likud kihid tunnevad, et nemad selle küsimuse otsustamises tõsist kasu näevad. Nii tähtis kui riigi õiguslik kord iseenesest on, ei või ometi mitte olla juttu tõsisest demokraatiast seal, kus riigi sotsiaalse korra järjestus oma ajale vastaval kõrgusel ei seisa. Ja sellepärast on arusaadav, et olles järjekindel oma püüetes teostada riigis modern demokraatiat, mille poole sammub kogu maailm, meie ei või mitte unustusse jätta teist asjakülge, nimelt ühiskondlikku või sotsiaalset külge. Asudes maaküsimuse juurde teeb Asutav Kogu esimese sammu sotsiaalsete vahekordade lahendamise mõttes Eestis.

Seda küsimust on teatavasti kaalutud ka teisel poolusel. Ka seal on kindla pilduga vaadatud kõige selle peale, mis Eestis sünnib. Seal ollakse arusaamisel, et nüüd on aeg tulnud, kus maha kistakse seda korda, mis ülekohtusena on kestnud aastasajad. Ja see teadmine ongi vist põhjust annud teatavalt poolt kallale tungida, niihästi tervele meie riiklusele, kui ka majanduslikule korraldamisele. Ja kui on püütud halvaks pidavalt ning igal teisel teel meie riikluse ehitamistöö vastu üles astuda ja näidata, nagu ei oleks Eestis enam õiguslikku

korda maksmas, siis on need sepitsejad peasjalikult silmas pidanud seda, et feodaalse korra alused Eestis kõiguma on lõõnud. Ja ma arvan, et need sepitsejad oma ülesastumisega on seda näidanud, et nad mitte üksi meie riiklikku ehitamistööd kui sarnast ei ole tahtnud hävitada, vaid nad on mõõtnud meie riiklikku seisukohta ainult oma huvide vaatepunktilt. Kuid meie, Eesti Asutava Kogu liikmed, ei või lasta ennast juhtida mingist kõrvalisest arvamisest, meie ei tohi anduda mingisugustele katsetele, mis selleks on sihitud, et Eesti enesetunnet ja Eesti paremat tahtmist vägistada. On olemas ainult üks mandaat, mis on meile kaasa antud kogu rahva poolt, ja selle naja le peame ennast maaküsimuse korraldamise juurde asudes toetama. On väga palju mehi tegevate küünarnukkidega, ke ei ole enam kohased meie seltskonnas istet võtma, sest enemad endale endiste harjunud viiside järele liiga suurruumi tarvitavad, kuid nende meeste küünarnukid on ajalooksul tõmbiks hõõrutud, ja ma loodan, et need tõmbid küünarnukid, nii energiliselt kui neid ka ei tarvitata, suuda rahva paremat tahtmist takistada. (Kiiduavaldused pahemal pool).

Milles seisab siis maaküsimuse päris tuum? Minu auvääriline eelkõneleja, peaminister, ütles väga õieti, et meil käsil on feodaalkorra jäänuste mahakiskumine. Maaküsimuse tuum Eestis seisab feodaalse omandusõiguse, feodaal eesõiguse ja üldse kõigi pärispõlve jäänuste ärakaotamises. Eesti oli teatavate ajast ja arust läinud ühiskondlikkude vahetõrgete poolest vist ainuke omapärane maa kogu Euroopas. Kuna mujal maailmas, emb-kumb, kas suure Prantsuse revolutsiooni kestel või otsekohe sellele revolutsioonile järgneval ajajärgul, kõik feodaalkorra halbtused kõrvaldada suudeti, puhusid meil Eestis, Maarjamaal, feodaalsed tuuled ometi kuni viimaste aastateni edasi.

Milles õieti seisid kõik pärispõlve jäänused meie maal, selle üleslugemine viiks liiga kaugemale ja peale selle on ju meie kogu liigetel väga hästi see tuntud. Ainult seda tahaksin nimetada, et kõige kujukamalt tuli pärispõlve jäänuste allesolek selles ilmsiks, et meie maal valitses alles aadelisoo monopolne õigus maaomanduse peale, kuna selle õigusega veel seotud olid seisuslikud eesõigused. Vaadake, just selles mo-

nopoolses maapidamise õiguses ja seisusliikludes eesõigustes seisabki meie maaküsimuste põletispunkt. Kui meie maapind teatavasti jagunes kahte mitteühesugusesse ossa, ja kuna esimene osa sellest maast, suurem osa - ligikaudu 2/3 - oli maksuvabana aadelisoo käes, teine vähem osa maksudega koormatud - talupoegade maa - siis vaadake, peegeldas selles ennast meie mineviku ülekohus kuni kõige viimaste aastateni.

Ja üksnes Asutav Kogu, kes on kokku astunud meie rahva paremat tahtmist teostama ja kes sündinud on meie rahva paremast teadmisest ja võiks öelda, ristitud revolutsiooni tules, sellele Asutavale kogule on au osaks saanud mineviku mälestusi ja mineviku õudsust ära kaotada. Veel enam, rahvas tundis, et ta nüüd otsekui mitmekordse pressi alt oma selgroogu sirgendades ja oma seni tele orjastajatele, kes meie üle võitja õigustega olid valitsenud, oma õigust, rahva õigust vastu seab. Teiseks oli selle tundmise kõrval meie rahval kindel tahtmine, et Eesti pind nende kätte läheks, kes seda harida tahavad ja kes seda õigustatud on tegema, maad harima, keda aga seni ülekohtuselt maaharimisest eemale on hoitud.

Kuna üksikasjade kohta minu parteikaaslased lähemalt sõna võtavad ja kuna meie erakond oma parandused ja ettepanekud teise lugemise ajaks teeb, tahan mina siin ainult ühe osa ettepanud eelnõust lähemalt arutamise alla võtta, nimelt kolmanda osa, mille esimene lause järgmiselt kõlab: "riik võõrandab maad ja inventari tasu eest". Meil ei ole õieti selge, kust on see tasu tekkinud: kas on tasu sellesse peatükki ülesse võetud selle pärast, et oleks tahetud meie maaseaduses eraomanduse püha õigust eraldi alla kriipsutada ja kindlustada, või on siin mõõduandvaks olnud poliitilised kaalumised. Kui lugu niiviisi on, et tasu ülesvõtmine peab tähendama eraomanduse - pühaks nimetatud eraomanduse - kaitsmist, siis oleme meie oma seadusandluses 20 aastasaja tendentsist kaugele jäänud. Meie ei ole siis mitte käinud nende tuulte järele, mis viimase kümne aasta jooksul puhkele on pääsenud, vaid meie oleme jäänud seadusandluses liig tagasihoidlikkudeks ja truuks endistele põhimõtetele. Kui siin aga tegemist on teise põhjendusega, mõnesuguste poliitiliste kaalumistega, siis arvan ma, oleme meie vildakale teele sattu-

nud, vähemalt orientatsioonis vildakale teele sattunud.

Meie arvates ei või Eesti ja ei saagi keegi kohustada teda teisiti talitama, kui enese parem äranägemine meile ette dikteerib. Siin peame küsimuse üles seadma: mis on siis õieti aadeli maapidamise õigus? Üks kõige-kahtlasematest õigustest üldse maailmas. Meie julgeksime seda tõendada. Lugu on nii, et meil mitte ei ole käepärast kindlaid ajaloo andmeid selle kohta, kuidasviisi püripõlvele meil alus pandi, kuidasviisi loodi latifundiumid, mille kaotamisele meie tänapäev asume, kuid üldse ometi selge, et ühelt poolt feodalism meie maal kasvas umbes samasugusel teel, nagu Öhtu-Euroopas; kuid oma alguse on feodalism saanud selle tõttu ... (Vahelühüte:Inlismaa) ja see on teisiti kui mujal maades ... et võitjad oma õigused panid maksma võidetute üle. Ei tea ju kõige vähemat jutustada selle üle, missugune maapidamise viis valitses Eestis tol ajal, kui esimesed võõraste röövikulaovad meie pinnale sõitsid. Ühte aga võime öelda, et Eestis tol ajal mitteõiguslik kord maksma pandi. Selge on, meie rahvas millestki elama pidi ja et ta mitte ei võinud ennast metslase viisil ainult jahist ja kalapüügist toita

sest teatavasti ei põlvene meie mitte sarnasest tõust, kelle kohta öelda võiks, et see oli barbaaride tõug. Meil on õigus arvata, et Eestis tol ajal, kui meie maale esimesed võitjad tulid, põllutööstus pidi olema; selle järge võime hinnata kuidas soovime, kuid ikkagi peame meie meeles pidama ja uskuma, et teatud osa haritud maad meie maal olemas oli. Ja kui nüüd võitjad meie maale asusid, mis teie siis arvate: kas nemad tõesti asusid metsadesse ja hakkasid seal puid maha saagima ning kände murdma ja 10 küüne varal endale kodu üles ehitama, peatoidust otsima? Nii naiivid, usun, meie mitte ei ole, et sarnast muinasjuttu põhjendatumaks pidada, kui üht teist arvamist, nimelt - et võitjad võidetute üle kõigepealt oma võimu tundes, need maad endale võtsid, mis juba haritud olid ja millest nendel kerge oli endale ülespidamist muretseda, sealjuures muidugi eest kätt oma orjaks heites ja enda kasuks töötama sundides. Rahvahulgad kaotasid selviisil oma varanduse. Kes mitte oma selga orjastajate poolt paenutada ei lasknud, need asusid metsadesse ja need mehed on küll oma kümne küünega üles ehitanud endale kodud, kohenda-

nud maamulda, et sealt kaduma läinud ülespidamist leida. Hügiga haritud maad läksid edaspidi jälle nendesamade võitjate, eksproprieerijate ning maarüüstajate kätte. Selles, arvan mina, on õieti ainukene seletus, kuidas viisi feodalism meie maal oma juured maa külge sidus. Mis pärastpoole oli, see on samasugune üldine arenemine nagu see mujalt mailt tuntud.

Praeguste suurte latifundiumide omanikud ei või mingil kombel öelda, et nad õigustatud oleksid maid, mida nad seni oma orjade hüliga on lasknud harida, omaks pidama. Ei või mingil tingimisel öelda, et neil õigus oleks nende omanduste peale, mis nende käes on. Ja ei ole neil õigust ka mingisugust tasu saada. Kui tullaks ja hakatakse seletama, et eraomandus aegade jooksul puudaks on saanud ja et ajalugu otsekui ise faktilise korra tunnustamist oma poolt õigeks on mõistnud, siis vastaksin ma niiviisi: ajalugu ei mõista midagi õigeks, vaid inimesed mõistavad halvad ajad õigeks, ja paremaid aegade ring inimeste asi on see, et kõike seda, mis halvadel aegadel tehtud, heaks teha. Eestis on tulnud see aeg kätte, kus hakatakse heaks tegema seda ajaloolist

ülekohut, mis meie vaimlist ja ainelist arenemist suurel viisil takistas. (Käteplagin pahemal pool). Sealjuures ei leia meie mitte tarvilikuks peatama jääda Rooma õiguste raudsemate osade juures, vaid arvame, et see on oma aja ära iganud. Meie rahvas ei ole kelleltki midagi vägivallaga ära võtnud ja tal peaks olema vähemalt õigus seda tagasi võtta, mis tema käest vägivallaga ära kistud. Väga tabavalt ütleb meie parteiseltsimees akl. M.Martna ühes oma kirjatükis: Igaüks teab, et meie feodaal härrade maaomandusel need omadused puuduvad, mis rahvast seda "Pühaks õiguseks" tunnustama sunniksid. See on puhtaloomuline vägivalla õigus, tagurliise ülevõimu abil aastasadasiid maksvusel hoitud. See ei ole muud midagi, kui teise rikutud õigus, mida aga kahjukannataja mitte heaks ei saanud teha, sest et ülekohtune riigivõim ebaõigust kaitses ja kuidagi viisi abiks ei olnud, et rikutud õigust kahjusaja kasuks jälle jalule seada". Kuid meie arvame, et ometi on nüüd tulnud see võim, kes õigused üles seab.

Meie suurhärрад ei või pretendeerida oma mõisate kui oma eraomanduste peale, sest isegi Rooma õiguse vaa-

tekohalt ei ole meie mõisate sennistel omanikkudel omandusõigust. Seda näeme meie muuseas rootsiaegsest reformist, kus Rootsi valitsus teatud hulga mõisaid, mille kohta omanikkudel omandamise dokument puudus, ära võttis. Neid mõisaid oli suurem hulk, umbes 5/6 kõigist mõisadest, mille kohta omanikkudel mingit omandamise akti ette panna ei olnud. Meie maal oli seesama reform teostamisel, kuid teatavasti jäi see sellepärast katki, et aadel tõug, kes igal ajal on osanud kaitsta oma mõisaid, Rootsalt ennast Vene tsaari võimu alla oskas mugeldada. Vene tsaaride võim kindlustas neile selle, mida isegi Rooma õigus nendele varaks ei võinud anda.

Aadelile tasuandmine oleks minu arvates ülearune ja ülekohtune meie rahva vastu. Asudes riiklikule rajamisele ei saa meie mitte olla pillajad, vaid peame olema kokkuhoidlikud viimase võimaluseni. Kuid see on ainult üks asja külg. Ma pean tähendama, et maaküsimuse arendamine Eestis ei ole ainult sotsiaalne probleem, vaid ka poliitiline. Ja kuigi küll maa äravõtmise suurmaa omanikkudelt, meie senniselt kõrgemalt kihilt, suurel määral selle seisuse poliitilise mõjuvõimu mahakärpimist

tähendaks, oleks teisest küljest tasuandmine mainitud maaomanikkudele jälle suureks toetuseks nende poliitilise mõjuvõimu edasikestmiseks. Tasumaksmine nimetatud maaomanikkudele oleks ainult praeguse naturaalses vahetamine kapitaali vastu ja seda ei või, riiklikust seisukohast välja minnes, mitte õiglaseks pidada. Juba iseenda olemasolu pärast oleme meie sunnitud aadeli jõudu meie maal murdma, lõpulikult likvideerima seda jäänust, mis meile kardetav on. Sellepärast ei tohi meie miskisugust revanši lubada, vaid peame järjekindlaid reforme sel teel teostama, kuidas nad meile kõige kasulikumad ja tarvilikumad on (Kiiduavaldused pahemal pool).

Võib olla, ütlen ma, on enamus selles kogus nende käes, kes küsimuse peale just nii vaatavad, nagu ma praegu siin ette kandsin, aga isesugustel poliitilistel põhjustel siiski tarvilikuks leitakse olevat tasuandmise juurde püsima jääda; mõttekäik sealjuures võib sarnane olla: et kuigi meie ise tunneme ennast õigustatud olevat aadeli maid ilma tasuta ära võtma, ei oskaks ometi Öhtu-Euroopa asja peale nõnda vaadata ja Öhtu-

-Euroopas võiksid teatavad halvad arvamised meie kohta tekkida. Kuid see ei ole mingil kombel õige. Õhtu-Euroopa ei ole mitte tundmata maade konfiskeerimine. Juba suur Prantsuse revolutsioon tegi algust sellega. Kuid pidage meeles, et Prantsuse revolutsiooni ajal vaade eraomanduse pühaduse peale hoopis teistsugune oli, kui meie ajal. Ja kui juba Prantsuse revolutsiooni ajal juleteti kätt välja sirutada eraomanduse poole, kui juba äratunti, et eraomandus riigi ees mitte püha ei ole, seda enam julgeme meie seda 20.aastasajal teha, kus sotsialistlik liikumine nii tugevaks on läinud, et riigid on sunnitud olnud kapituleerima ja valitsused selle liikumise peale kõigetõsisemalt vaatama. Ülalnimetatud protsess Euroopas ei ole mitte ainult laialise vaid ka sügava ulatusega, ja seda ei tohi Eesti Asutav Kogu mitte tähele panemata jätta. Kui vast ühede jaoks Õhtu-Euroopas meie liiga radikaalsed oleme, siis ärge unustage, et teised samal ajal meid liiga konservatiivseteks peavad; ja ma tahaksin nüüd küsida: "kellega meie kaasa sammuda tahame? Kas töusjatega või langejatega? Vastus on selge - Eesti Asutav Kogu peab maha raputama enesest sureva

maailma tolmu (Elav käteplagin pahemal pool). Selleks annab meile õigust revolutsioon. Meie ei toeta ennast mitte ainult vormiliku õiguse peale, vaid meie toetame end revolutsiooni õiguste peale, ja mitte keegi selles kogus ei tohi unustada, et ainult suured revolutsiooni lained need on olnud, mis võimaldasid Eesti Asutava Kogu kokkuastumise ja ühes sellega oma iseseisva riigi rajamise. Maaküsimuse lahendamisele peame meie asuma oma kõige parema revolutsiooniliku äratundmise kohaselt. (Elav käteplagin pahemal pool ja keskel). Kui Öhtu-Euroopas kõik tuuled meie vastu oleksid, siis oleks me saatus üldse nõrgal alusel. Kuid lugu ei ole mitte sarnane, et meie oma radikaalsetele püüetele toetust Öhtu-Euroopas ei leiaks. Kui meie õieti oma ülesanneteid mõistame käsitada ja oskame teadlikuks teha Öhtu-Euroopat meie asjade üle, siis ei puudu meile kaastundmine. Seni on Öhtu-Euroopat informeeritud kahtlaste ja meile vaenulikkude allikate kaudu, kuid tagajärgi sel informatsioonil ei ole mitte olnud Öhtu-Euroopa tõsise demokraatia ja tööliste juures. Sel pörandaalusel informatsioonil on olnud mõju ai-

nult üksikute valitsuste juures, kuid meie teame, et need valitsused meie iseseisvusele kaugeltki sõbralikud ei ole. Eesti maareform on aga Eesti iseseisvusega kõige lähemas ühenduses. Meie ei saa maaküsimust otsustada, ilma et meie täitsa põhjalikku reformi ette ei võtaks. On ju täiesti selge, et kui meie satuksime Saksa riigi alla, siis maareform Eestis teostamata jääks. Oleks ju käsil siis jälle koloniseerimise poliitika ja suured maa latifundiumid jääksid omanikkude kätte endistel alustel. Samuti oleks lugu, kui meie oma idapoolse naabri alla peaksime sattuma, kellest meie ei tea öelda, missugune kord seal maksma jääb. Kuid meie peame kindlasti meeles pidama, et otsides toetust iseseisvusele väljaspool Eestit, meie otsime selle samaga toetust läbiviidavale maareformile, kuid mitte Õntu-Euroopa retrograatidelt, vaid demokraatidelt, ja sellepärast ütlen mina, et need poliitilised kaalumised, mille lähtekohaks on arvamine, et Õntu-Euroopa peab pühaks eraomanduse kindlustamist, ühekülgsed on. Peaks arvesse võtma ka nende ühiskondlikkude jõudude arvamisi, kellelt meie toetust oma ise-

seisvuse edaspidise eksisteerimise jaoks loodame. Ja ma tahaksin loota, et Eesti Asutav kogu tõepoolest truuks jääb nendele ülesannetele, mis rahvas võib olla vaikides tema peale on pannud, et Eesti Asutav kogu oma ülesanded tõesti läbi viib ja et mitte tühjaks sõnakõlksuks ei jää, kui öeldakse, et Eesti Asutav kogu on feodaalsele korrale Eestis lõpu pannud ja ebakohad meie elust kõrvaldanud. Usun kindlasti, et ebakohad kõrvaldatakse, sest nende ebakohtade kõrvaldamine on ühtlasi ka meie riiklikule tugevusele edaspidiseks ajaks aluse panemine. Selles kindlas lootuses tahaksin ma kõnetoolilt lahkuda, juurde lisades ainult oma fraktsiooni nimel, et kuigi meie täielikult rahuldatud ei ole ettepanud seaduseeelnõust, meie ometi leiame selle eelnõu sedavõrd väljatöötatud olevat, et ta küps on üksikasjalisele arutamisele võtmiseks (Käteplaksumine pahemal pool).

AKL. K.AST'i kõne analüüs.

Väide: - Asutav Kogu on kohustatud lahendama maaküsimuse feodaalse omandusõiguse, feodaal eesõiguse ja üldse kõigi pärispõlve jäänuste ära kaotamisega, andes maa nende kätte, kes seda harida tahavad ja kes seda õigustatud on tegema. Maa tuleb võõrandada tasuta.

Tõestamise viis: otsekohene esimeses osas ja apogoogiline teises.

Mõttekäik:

I. Asutav Kogu peab maaküsimuse lahendama, sest

a) Asutav Kogu omalt loomult peab maksma panema suuri ja laiaulatusega seadusi, mitte üksi ühiskondlik-politilisi, vaid ka sotsiaal-ökonomilisi (kategoriline süllogism)

b) selline on rahva soov, mis ilmnes Asutava Kogu valimistel (populaarne induktsioon).

II. Maaküsimuse lahendamise õieti vaid siis, kui lahendamise sotsiaalvahekorrad modern demokraatia kohaselt, sest

a) seda ootavad meilt kõik ühiskondlikud kihid (populaarne induktsioon)

b) ei või juttu olla tõsisest demokraatiast, kui riigi

sotsiaalse korra järjestus oma ajale vastaval kõrgusel ei seisa (tingiv süllogism)

c) Kuigi õiguslik kord iseenesest tähtis on, ei saa meie peatuda, kui tahame järjekindlalt teostada riigis modern demokraatiat. (Tingiv süllogism)

III. Meie ei või lasta end juhtida maaküsimuse lahendamisel mingist kõrvalisest arvamisest, sest

a) halvaks panevate juttude levitajad, nagu ei oleks Eestis enam õiguslikku korda, mõõdavad meie riiklikku seisukorda ainult oma huvide vaatepunktilt (psühh. arg. - süüdistus egoismis).

b) nende inimeste küünarnukid, kes väga energiliselt vastu töötavad, on ajaloo jooksul tõmbiks hõõrutud (psühh. arg. - põlgatus).

c) meie peame toetuma üksnes mandaadile, mis meile rahva poolt on kaasa antud (psühh. arg. - appelleerimine kohusetundele).

IV. Maaküsimus tuleb lahendada selles mõttes, et ära kaotada seniste orjastajate monopoolne õigus maaomanduse peale ja seisuslikud eesõigused, sest

a) selline kord nagu oli meil on arust ja ajast, feodaal

se korra jäänus, (kategoriline süllogism).

b) aadlisoo eesõigustes, kus ligi $2/3$ maad oli maksuvaba, peegeldub mineviku ülekohus, mille As.K. peab ära kaotama (psühh. - õiglustunne).

c) rahval on õigus võitja õigustele vastu seada oma õigust (Psühh. - rahvustunne).

V. Tasu ei tule maksta, sest tasu maaseadusse on võetud kas selleks,

a) et kriipsutada alla eraomanduse püha õigust või

b) poliitilistel kaalutlustel.

A. Esimene argument ei pea paika (reductio ad absurdum), sest

1) siis oleme seadusandluses 20-sajandi tendentsidest kaugele jäänud (Psühh. - enesetunne).

2) Eesti aadli maapidamise õigus on kõige kahtlasemaid üldse maailmas, kuna arvatavasti on siin hõõrdunud haritud maad lihtsalt eksproprieeritud (Petitio principii).

3) praeguse põlve toetamine ajaloolisele õigusele on asjata, kuna ajalugu ei mõista midagi õigeks, vaid inimesed mõistavad halvad asjad õigeks ja paremate aegade

ning inimeste asi on teha heaks, mis halbadel aegadel tehtud (Error fundamentalis).

4) Rahval on õigus tagasi võtta seda, mis talt vägivalllaga ära kistud (M.Martna) (Idola theaatri)

5) isegi Rooma õiguse vaatekohalt ei ole meie mõisade omanikkudel omandamisõigust, kuna Rootsi maareformi ajal 5/6 kõigist mõisadest talumeeste kätte läks, meie saksad aga oskasid end parajal ajal mugeldada Rootsi alt Vene võimu alla (Qui nimium probat, nihil probat),

6) Meie ei tohi olla pillavad (Qui nimium probat, nihil probat).

7) Sisepoliitilistel motiividel peame aadli jõu meie maal murdma, tasumaksmine aga tähendaks naturaalselt omanduse vahetamist kapitali vastu, mis võiks osutada poliitiliselt meile hädaohtlikuks (Soriit).

B. Välispoliitilised motiivid ei ole kaaluvad, sest

1) Lääne-Euroopale ei ole tundmata maade konfiskeerimine (kategoor.süllogism).

2) meie ei pea mitte arvestama langejate vaid tõusjate arvamisega. Asutav Kogu peab maha raputama enesest sureva maailma tolmu (Psüh. - enesetunne).

3) Meil on õigus toetuda revolutsiooni õigustele
(Ps. - revoluts.vaim).

4) Meie tegevusele suhtuvad eitavalt vaid Lääne-Euroopa retrograadid, mitte demokraadid, Saksa valitsus, aga mitte meid toetavad riigid. (Ps. - põlgtus)

Mõttekäik enamasti deduktiivne, kohati ka tarvitatud induktsiooni ja analoogiat.

Argumendid kohati loogilised, kohati psühholoogilised, muist argumente nõrgad.

Väide jääb osale kuulajaist tõestamatuks.

Kõne on veenav vaid pahemale poolele (käteplaksutamine pahemal pool). Muljet nõrgestab väidete rohkus.

A.Veileri kõne Asutavas Kogus.

Austatud rahvaesitajad! Töerakond on alati rõhutanud, et maaküsimuse otsustamisel peale majandusliku tähtsuse ka suur poliitiline tähtsus on. Viimasest asjast kõneleda on minule ülesandeks tehtud. Arutamisel olev maaseadus peab töerakonna arvates põhjaliku pöörde meie maaoludesse tooma, peab likvideerima aja-

loolise ülekohtu, mille vastu käesolevad põlved, kui ka esiisad, mitmete valitsuste all asjata on võidelnud.

Enne kui meie minevikule kriipsu peale tõmbame, heidame lühikese pilgu läinud aastasadadesse. Tule ja mõõgaga teed tasandades tulid rüütlid 13.aastasaja algul meie maale. Suurem osa võidetud maast jagati piiskoppide poolt rüütlite vahel ära, kes esimestele sõjariistus kaitset andsid. Piiskoppide vasallid said ühtlasi ka õiguse maksumid maa päriselanikkudele peale panna ja nende üle kohut mõista. Pikapeale harjusid vasallid maa kui oma eramanduse peale vaatama, ja 13.aastasaja lõpul on kõik maa tema pärisomanikkudelt ära võetud ja uute sissetungijate käes. Talupoegade katsed maad tagasi võita surutakse veriselt maha. Eestlastelt võetakse õigus maad omandada. Tal on ainult veel niipalju õigusi, kui mõisaomanik neid temale jätab. Talupoeg ühes oma järeltuleva sooga on kaup, mida müüakse, panditakse, kingitakse ja laenatakse. Seisukord on paarisaja aasta kestvusel sarnane, et isegi Poola kuningas "Stefan" tunnistama peab: "Vaesed talupojad on oma peremeeste poolt nii maha rõhutatud, nagu seda isegi paganate juures iial nähtud pole".

Rootsi valitsuse ajal võetakse suurem jagu päriselanikkudelt riisitud maast mõisnikkude käest ära. Arvud näitavad, et Liivimaal üksi 121 lossist 99 üldiseks omanduseks läksid, et Liivimaal riigi kätte võeti 75 mõisat, umbes poole miljoni tiinu maaga, mis ajajooksul ülekohtuselt mõisnikkude kätte oli läinud. Äravõetud mõisad jäid aga nende senistele omanikkudele rendile. Kuid hiljem, Vene valitsuse alla minekuga, kus Saksa mõisnikud õige kahtlast osa etendasid, anti mõisad jälle mõisnikkudele pärisomanduseks tagasi. Ainult Prantsuse revolutsiooni ajal, mis üheõiguslise aate puhanuid ka meile tõi, tuli seisukorda pealt näha parandus. Talupoeg sai 1819 aasta märtsikuu seaduse põhjal küll pärisorjusest vabaks, kuid maad mis vahepeal talupoegade omaduseks olid saanud, kas liideti mõisade külge või anti mõisa rendikohtadena uuesti talupoegade kätte.

Ma ei hakka siin hilisemat ajajärku meie maaküsimuse arenemises kirjeldama, neid aastasadasid täis mõisnikkude omavoli, täis eestlaste õiguste jalgade alla tallamist, kus suurmaapidajad Vene keisrikodades

tähtsatel kohtadel püsites maa pärisrahva kaebtusi maha matta oskasid, kui neid seal ka kuulda oleks võetud. Kõike seda ajaloolist ülekohut peab uus maareform heaks tegema. Mitte kättemaksmist ei nõua meie, vaid ainult õigust! Mitte üksi ajaloolise ülekohtu heakstegemise mõttes, vaid ka meie riikliku iseseisvuse kindlustamise suhtes peame meie suurmaapidamise likvideerima, rüütli-telt mõisad ära võtma ja maa rahva omanduseks andma!

Austatud Asutava Kogu liikmed! Ma lasen mõne joo- nega ainult lähema mineviku teie silme eest mööda min- na, et näha asja tõsidust, et otsusele jõuda, missugune hädaoht selles peitub Eesti iseseisvusele ja rahva ra- hule, kui võimuallikas-maa mõisnikkude kätte edasi jääb. Poolteist aastat tagasi 1917. aasta lõpp. Rahva poolt valitud seaduslik Eesti maanõukogu on viimaseid samme astumas Eesti riikliku iseseisvuse väljakuulutamiseks. Samal ajal - novembrikuul - tulevad ka mõisnikud, meie iseseisvuse vihasemad vastased, kokku ja oma pehastu- mud eesõiguste peale toetudes otsustavad nad Eesti- maad Vene riigist lahtilöönuks tunnistada ning sel- leks samme astuda, et Eestimaa imperialistliku Saksa

riigi külge liidetaks. 28.jaanuaril 1918 a. annavad Eestimaa rüütlite esitajad parun von Schilling, parun Stackelberg ja von Grünevaldt Stockholmis Saksa saadikule Lutsiusele ja Vene esitajale Vorovskile märgukirja ära mõisnikkude otsusega Eesti Venemaa küljest lahtilöömise ja Saksamaa külge liitumise üle. 5.veebruaril tehakse Berliinis sedasama. Saatkond palub keiser Vilhelmit, kes praegu liitlaste eest Hollandis paos, et Baltimaad majesteedi valitsuskepi alla võetaks. Riigikanstleriga juttu ajades paneb parun Schilling ette, et sel puhul, kui liitlased Eestimaa Saksa riigi külge liitumise vastu protesti peaksid tõstma, siis võiks viimastele riba Afrika asumaadest, näiteks kas või Kongost kätte visata. Huvitav plaan: eestlasi neegritega ära vahetada. See on isaisadelt päritud orjakauplejate loogika!

Mõisnikkude töö väljaspool Eesti piire oli lõpule viidud. Nüüd algas tee tasandamine Saksa okkupatsioonivägedele, kes kindral von Seckendorfiga eesotsas üle jää meile läänest lähenesid ja raudrullina Eestist üle veeresid. "Nad tulevad" - hüüab kadunud von Tiede-

böhl Tartu Saksa lehes. "Jumalale tänu, nüüd on lõpp enesemääramise loril, nüüd ei maksa enam rumala rahva oma-tahtmine, vaid võitjate sund". See oli esimene tervitus, millega saksa väed vastu võeti. Sellele järgnes Eestimaa rüütelkogu tervitus keiser Velhelmile (kõneleja näitab "R. Zeitung") mis Zöge von Manteuffeli, Walter von Grünewalldti ja parun Alfred Roseni allkirju kannab, milles lubatakse kõike jõudu ja mõistust Saksa keisrile ja suu-rele Saksa isamaale pühendada.

Saksa väed, keda parunid juhatasid, olid kohal, maa pärisrahva hääl oli maha surutud. Algas Eesti rahva tahtmise võltsimine. Üks kurvematest sündmustest lähemas minevikus, mis selgeks näpunäiteks peaks olema, mis-sugune hädaoht meid varitseb, kui maa Saksa mõisnikkude kätte edasi jääb. Meie rahvas oli kindlal sõnal öelnud, et ta imperialistlikku Saksamaad vihkab. Kuid mõisnik-kudel oli teistsugust otsust tarvis. Ja meie näeme, kui-das viimaste saatel, Saksa autodel ja priisõit raudteel, üks osa vallavanematest Põhja-Eestimaal 9. aprilliks Tal-linna ja Lõuna-Eestis 10. aprilliks Riiga kokku aetakse. Esimest koosolekut juhatab parun Dellingshausen, teist

parun Stael von Holstein. Vallavanemaid sunnitakse oma isamaad müüma. Riias läheb asi nii kaugele, et saali uksed juhataja korraldusel lukku pannakse, sest vallavanemad tahavad koosolekult lahkuda. Ei aita ka ähvardused. Koemetsaga eesotsas annavad Riia koosolekul 15 vallavanemat seletuskirja ära, milles sakslaste omavoli ja Eesti rahva tahtmise vastu protesti tõstetakse. (hüüded paremal pool: Mitte 15, vaid 18 vallavanemat). Öeldakse 18 meest, see kinnitab veel enam meie vallavanemate tublidust. (Kätteplaksutamine) Ehk küll mehi Saksa sõjaväe kohtuga ähvardatakse ja parun Stackelberg kõiki üksikult läbi käib, ei anna nad järgi. Kui see ei kohuta mõisnikke, kaasatoodud kannupoiste abil tehakse otsused valmis, valitakse saatkond, jällegi parun Dellingshauseniga eesotsas, ja 29.aprillil kantakse Riia otsused juba Saksa peakorteris ette, kui Eesti ja Läti rahva "tungivad palved". Nii kaugele on meie mõisnikud kõlbliselt langenud. Nende võimu peab arutuselolev maaseadus murdma! Isegi Berliinist kaasavõetud jooksupoisid ei kannata seda häbistavat mängu välja. Siin on ühe mehe, nimelt J.Ottase patutunnistus

(kõneleja näitab paberilehte), milles viimane kinnitab, et teda keegi ei ole volitanud rahva nimel otsuseid tegema, niisama ei ole teda ka keegi valinud; saadikuks nimetanud teda kreisidirektor, kohalik mõisnik.

Riia otsused olid Saksa peakorteris ja Berliinis ära antud. Häljem anti sellekohane märgukiri Saksa välisministri kaudu ka Venemaa nõukogude valitsuse esitajale Joffele ära, milles Balti maakonnad Venemaast lahtilõõnuks tunnustatakse ja ühtlasi teada antakse, et Saksa valitsuse ees palvet on avaldatud Eestimaa Saksa riigi külge liitumise asjus. Märgukirjale on alla kirjutanud H.von Stryck (für Livland), E.von Brewern (für Estland) ja Freiherr von Dellingshausen - Führer der Abordnung des Liv.-Estländischen Landesrates.

Ma ütleksin. "Landesverrates"! (Kiiduavaldused keskel ja paremal pool). Võltsitud dokument, milles terve rahva nimel öeldakse kõneldavat, kannab ainult rüütlite nimesid, nende nimesid, kelle ülekohtusele omandusõigusele uus maaseadus lõpu peale peab tegema!

Selle peale, kui märgukiri ära oli antud, algab kodus klaperjaht allkirjade korjamiseks, mis Eestimaa

Preisimaa külge liitumise otsust heaks pidid kiitma. Korraldati vallavolikogude koosolekuid, kus parunihärrad heaks arvasid ka isiklikult koosolekule ilmuda kõnesid pidama, nagu Rummu krahv Rehbinder, Kloostri von Ramm, Kiviloo parun Stackelberg ja teised. Viljandi Landraadid von Sievers ja von Anrep talitasid lihtsamiini. Käsitati vallavanemad kokku, pisteti paber ette ja tõmba nimi alla, et sa Saksa keisrit majesteeti palud meie maad oma "vägeva kaitse alla võtta". Tervel maal korjatakse ka pastorite kaudu allkirju. Teie teate, kelle poolt selleks juhatus välja läks. Juhatuskirja väljasaatja oli selleaegne Eestimaa rüütelkogu noorem sekretär Otto von Schulmann, vaata tema ringkiri 12.aprillist 1918 a.

See oli raske ajajärk. Valgusekiirena tungib rahva hinge korraga teade, käib salasosinana suust suhu: vägeva Suur-Britannia välisminister Balfour on oma kirjas 3.maist meie välissaatkonnale, kes enne Saksa okkupatsiooni vägede tulekut kodumaalt teele läks, seletanud: "Suur-Britannia valitsus tervitab sõbralikkusega Eesti rahva püüdeid, tunnistades de fakto Eesti iseseisvust"!

Igatihte, kes sellest julges avalikult kõneleda ootas saksa vangitorn. Inglaste nime ei tohtinud keegi mõisnikkude kuuldes suhu võtta. Suur-Britannia oli kolliks, millega kõiki hirmutati; teda kujutati ka meie Saksa lehtedes laia lõugadega koerana. Paar nädalat hiljem jõuab mitmesuguseid raskeid ja keerulisi teid mööda uus rõõmustav teade kohale. Ka Prantsuse suuredemokraatia on oma välisministri Pichoni sule läbi 13.mail tunnistanud, et "Prantsusmaa kõigesüdamlikuma poolehoiuga tervitab Eesti rahva püüdeid iseseisvaks saada". Need rõõmusõnumid tulid just sel ajal, kui mõisnikkude võimuiha ja Eesti rahva üle hirvitamine kõigekõrgema tipuni oli tõusnud. Vangimajad olid täis tuubitud. Saksa rahadega ära ostetud nuuskurid kõndisid hiilides meie seltskonnategelaste kannul. Kõigis rühmades, sotsiaaldemokraatidest kuni maaliduni, leiame meie ka Asutavas Kogus rahvasaadikuid, kes seda õudset aega mõisnikkude pealekaebamisel trellide taga mööda saatsid. Neil Saksa vangitornides vaevlejatel oli usku oma rahva tuleviku sisse!

Eesti rahva püüete üle hirvitati, usku vägevate liitlaste sisse püüti porisse tallata. Mõisadest saadeti

lendlehti laiali, mis kandsid pealkirja: "Austatud Eestimaa kodanikud"! Mis oli nende lendlehtede sisu? Seal räägitakse valeõpetusest, mis Inglis- ja Prantsusmaalt toetust leiab, mis Eesti rahva hinges ikka enam ja enam maad võtab; ainuke tugev ja vägev riik siin ilmas olevat suur Saksamaa ja Eesti võib ainult sellega ühendatuna edasi elada. Saksa ajakirjandus ei teadnud, mis upsakuses teha. "Dorpater Zeitung" käsib meie välissaatkonda, kes Inglis- ja Prantsusmaalt Eesti rahvale toetust oli otsimas, Kemmeli mäe ja Yperni piirkonda minna, et seal ühe ropsuga arusaamisele jõuda Saksa riigi vägevuse ning võitmatuse üle. "Sest ka pime peaks nägema" - hüüab leht, "et ühel iseseisval Eestil sellel maakeral pinda ei tohi olla". "St. Petersburgi Nachrichten" kirjutab: "Eesti iseseisvuse heaks ei tööta ega laota sakslaste poolt okupeeritud maade kohta valetateid laiali mitte üksi põrunud käremeelsed, vaid ka Inglise rahadega ära ostetud Eesti unistajad". Isegi meie "Revaler Zeitung", kes nüüd rebasena ära peites liitlaste sõpra mängida armastab, hüüab: "Baltlased on kui raudkivi, kus Inglise lövi oma

hambad murrab"! Missugune majesteetlik mõõgakeerutus!

(Naer)

Vahepeal rändab aga kindral von Seckendorf mõisnikkude saatel maad mööda ringi ja kõneleb kuni tüütuseni ühte ja sedasama: "Saksa väed ei lahku mitte maalt. See ettekujutus peaks nüüd, kus teie Saksa sõjariistade vägevust näinud olete, iseenesest kaduma. Meie ei saa seda iialgi lubama, et ühe inglase jalg Eesti pinnale astuks". Ja need sõnad, mis rahva hingesse lõikasid, võeti mõisnikkude poolt hõiskamisega vastu. Saksa kindrali auks voolasid kõned. 8.mail tervitasid teda Paides parun Schilling Müüslerist, seesama, kes Rootsist käis - ja parun Schilling Kolust; Harjumaa reisiril saadab teda von Sievers. Saaremaal rajab uut Saksa riiki Kuresaare linnapea von Rehekampf.

Eesti iseseisvuse äraandmise asi näib niikaugemale küps olevat, et Pärnumaal Vana- ja Uue-Karistes, Põrnuses ja Kaubis isegi järgmine vandetekst vallategelastele allakirjutamiseks ette pannakse:

"Alt-Karishof. Mina vallavanem (nimi) ja kohtu eesistuja (nimi), kohtuliikmed (nimed) ja kirjutaja

(nimi) vannume kõigekõrgema Jumala ees, et mina keiserliku majesteedi Vilhelm teise Saksa keisrile ja Preisi kuningale truu ja ustav teener saan olema ja kõigis asjus sõnakuulelik olen ja et mina oma ametit truiste pidama saan, milles mind Jumal saab aitama. Aamen".

Vannutamine oli sunduslik. Kes alla ei kirjutanud, see toimetati Saksa sõjavõimude kätte. Mis tol ajal sõjavõimude kätte andmine tähendas, näeme sellest, et Abjas üks taluperemees maha lasti, et ta mõisnikkude kuuldes vallamaja juures ölnud: "Külap inglasod sakslastel tallaalused tuliseks teevad".

Kui kaugele meie mõisnikkude sepitsusplaanid läksid, selgub von Rothi ülesastumisest Peterburis. Viimane ilmub sinna Balti hertsogiriigi asemikuna. Esialgul kandis uus riik küll Liivi ja Eesti keskvalitsuse nime, von Roth tahtis Vene nõukogude valitsuse juures ka eestlaste ja lätlaste nimel asju ajama hakata. Tal olid volitused kaasas, mis uue keskvalitsuse presidendi parun Pillari allkirja, tundmata pitserit ning hertsogi krooni kandsid.

Missugune see hertsogiriik pidi olema, mis mõis-

nikud Eestist luua tahtsid? Laseme neid endid ja nende ajalehti kõneleda.

Pastor Halm, selleaegne tähtis tegelane, ütleb: "Berliner Lokal-Anzeigeris": Meie soov on ühist Balti-maad luua, kus sakslus loomulikult juhtivat osa etendaks". Berliini Saksa üliõpilaste seltsis kinnitab professor Roethe sedasama: "Siin peab loodama, et Saksa rahvale mõõduandva võimu kindlustaks". 4. mail kirjutab "Deutsche Tageszeitung" järgmist: "Ainult poliitiliselt täiesti küpsematu võib Baltimaal demokraatliku valimisõiguse küsimust ülepea üles võtta. Enne peab uus sugupõlv üles kasvama ja kasvatatud saama, kelle vastu usaldust võib olla, et ta kõlbulikke riigikodanikke annab. Huligaanidele ja mõrtsukatele, varastele ja röövlitele demokraatlikku valimisõigust anda on meil vähem põhjust, kui veel küpsemata rahvale". (Hüüded: häbi! Nemad ise on röövlid! Naer). Sellele lisab "Stimmen aus Osten" maikuu lõpul juure: "Üldise valimisõiguse jaoks on lätlased ja eestlased praegu veel vähem küpsed, kui 30 aasta eest".

Austatud rahvasaadikud! Samast hertsogiriiki, kus

valitsemas oleks ainult mõisaomaniku kepp, taheti meile luua. Neile hertsogiriigi unistustele, mis veel kadunud ei ole, peab käesolev maaseadus lõpu tegema! (Kiiduavaldused pahemal pool ja keskel).

Õudne oli see aeg. Äraostetud inimesed liikusid igal pool isegi Saksa sotsialdemokraadid rakendati mõisnikkude teenistusse. Nii näiteks ei leia Ernst Heilman oma "Internats.Korrespondenzis" küllalt selleks sõnu, et Eestimaa asuvaid mõisnikke ülistada. Uut jõudu meie rahvale tõi suve lõpp, kus Saksa peakorteril võltsitud sõjateadete peale vaatamata sakslaste kaotus igapäevaga ikka kindlamini tundus. Lääne sõjaväljal järgnes üks hoop teisele. Vägevate suuredemokraatiade löökide all sulas Saksa militarism. Kuid mis tegid meie mõisnikud sel ajal, kui kogu Eesti rahvas liitlaste võitude üle rõõmu tundis? Siin on "Revaler Zeitung" 2.septembrist 1918 a. Siit leiame Teile üleskutse, mis selle küsimuse peale vastuse annab. (Kõneleja näitab lehte). Siin on üleskutse, mis pealkirjaga kannab: "Aufruf an die Jugend Estland". Siin kutsutakse Eestimaa noori üles mõõka kätte võtma, et Saksamaa

vaenlasi - inglasi, prantslasi ja ameeriklasi - murda, sest "Eestimaa eelseisev ühendus Saksa isamaaga paneb meie noortele kohustuse peale Saksamaa vägevuse eest võidelda". Selle üleskutse allakirjutaja on Ed.v.Dellingshausen. Kas lihtne Dellingshausen? Ei, mitte lihtne Dellingshausen, vaid Ritterschaftshauptmann. (Hüüded: Kes laskis ta ära jooksta? Mikspärast ei dõetud teda kinni?) Tõsi, see äraandja on praegu kahjuks väljaspool Eesti piiri. Kelle poolt ta ära põgeneda lasti, seda ma ei tea. Oma üleskutse avaldab ta rüütelkonna, võib öelda kogu Eestimaa mõisnikkude nimel, sest siinamaale ei ole viimaste poolt ühtegi häält kuuldavale tulnud, mis selle üleskutse vastu oleks protesteerinud. See oli ka nende mõte ja nende püüd. Ei ole ühtegi katsot kuulda olnud selle annulleerimiseks. Just nagu vastuseks rüütelkonna peamehe üleskutse peale, saadab keiser Vilhelm kuus päeva hiljem oma siinsetele sõpradele terviseid, juurde lisades, et "uuesti võidetud vendadele Baltimaal vana isamaa süda soojalt vastu tuksub". (Hüüded: Mäda süda).

Läinud aastal läänest tulles ei jõudnud mõisnik-

kude poolt kutsutud Saksa väed von Seckendorfiga eesotsas Eesti iseseisvust murda. Seda katset korrati nüüd lõunast, kus von der Goltz mõisnikkude landeswehri eesotsas Eestimaa piiridesse sisse tahtis tungida. Ka see katse ei õnnestunud. Kõik need kurvad lood kinnitavad meile selgesti ühte, et Eesti iseseisvus ei saa kunagi kindlasti püsida, kui maa mõisnikkude kätte jääb, kes meie iseseisvuse kõigevihasemad vaenlased on. Selle hädaohu peab läbiviidav maareform kõrvaldama (Kiiduavaldused).

Kuid kaalupeal ei ole mitte ükski Eesti riiklik iseseisvus, kui mõisad rüütelite kätte jäävad, vaid ka Eesti rahva iseolemine. Jääb püsima alaline hädaoht, et meid meie oma kodust välja tõrjutakse võõraste poolt, sest Eesti on asumaa, mille järele ka praegu Saksa maadeahnitsejad käsa välja sirutavad.

Juba novembrikuul 1915 aastal andsid Sileesia professorid dr. Appeli ja dr. Fischeriga eesotsas märgukiri ja Saksa valitsusele ära. Märgukiri kandis küll esialgu konfidentsiaal iseloomu, kuid hiljem sai ajakirjanduse kaudu kõigile teatavaks. Märgukiri sisaldas eneses

palve, et Baltimaad Saksamaa külge liidetaks kui kõigekehasem Saksa piiriääres asuv uus maa või teiste sõnadega asumaa.

Kui Saksa okkupatsiooniväed meie maale tulid, siis pandi nagu igalühel teada, koloniseerimise plaanid täiehooga käima. Liikumata varanduste müümine ja ostmine keelatakse kõrge trahvi ähvardusel ära. Mõisnikkude krediitkassa ei võta võlamaksu vastu. Ja samal ajal ilmub Berliini lehtedes teade, et asutamisel on uus aktsiaselts nime all "Ülem idamaade majanduslik selts", mille ülesandeks on okkupeeritud mail maade ülesostmine ja majanduslikkude ettevõtete korraldamine. Uuest aktsiaseltsist võtavad osa töösturid, ja agraarlased, siis veel Balti suurmajanduslikud korporatsioonid. Esimeseks tähtsamaks sammuks oleks igasugu obligatsioonide ja talurahva pankade pantpaberite ülesostmine. Seltsil on suurem summa abi raha riigi poolt tarvitada. Mis tähendab Balti suurmajanduslik korporatsioon? Kas ei ole see meie mõisnikkude majandusühing, kelle kavatsuses oli, nagu näeme, ka meie väiketalupidajaid hävitada.

Ja varsti peale seda arutas Saksa riigisekretär

Dernburg "Berliner Tageblattis": "On välja rehkendatud, et ülemalnimetatud mail, mis suurmaaomanikkudelt, väikepõllupidajatelt - ma kordan väikekohapidajatelt - ja kroonumaadest tulevad, pool miljonit Saksa elanikka asuma võib panna".

Maikuul peetakse Berliinis kongress ära tuntud veealuse sõja õhutaja admiral von Tirpitz'i juhatusel. Seal võetakse resolutsioon vastu: "Meie loodame, et rahuläbirääkimiste tagajärjeks Kuura-, Liivi-, Eesti- ja Leedumaa Saksa riigi külge liitmine saab olema nii poliitilises kui ka sõjalises ja majanduslikus suhtes, mis läbi meie koloniseerimisele uued maakohad avanevad". Ja veidi hiljem teeb Preisi maapäeva sellekohane komisjon agraarpoliitilisi küsimusi arutades järgmised otsused: "§ 10. Tuleb astuda ettevalmistavaid ja täidesaatavaid samme Balti piiririikide koloniseerimiseks. § 11. Vaja on hoolt kanda, et § 10 läbiviimiseks tarvilik osa oodatavatest sõjatasu summadest selle jaoks määratakse ja Preisi riigile üle antaks". Nädalapäevad hiljem määrab Saksa maapäev Baltimaade koloniseerimiseks pool miljonit marka.

Iseloomuliku nähtusena toon ma sellest ajast ühe loo, mille üks tegelastest ka praegu Asutavas Kogus istub. Edasipüüdjä ärimees kavatses Saksa okkupatsioonil ajal Russalu mõisa ära osta ja tahab selle kreposteermiseks luba saada. Mitmesuguseid asutusi läbi käies jõudis palvekiri viimaks "amtsvorsteheri" von Brewerni kätte, kes omalt poolt, sõnu ma täpipealt ei mäleta, aga umbes järgmise resolutsiooni paberile peale kirjutab: "Russalu mõisa kõlbab Saksa asunikkudele, ja 2) ostja on enne sõda inglastega äri ajanud". Mõisa ostmise luba jääb saamata, sest inglased-tondid on "amtsvorsteheri" härrale hirmu peale ajanud.

12.juulil peab Liivimaa rüütelkogu sekretär Aleksander von Tobien Riias rüütelkogu saalis Saksamaa põlutööõukogu liigetele, kes sel ajal Baltimaal ringi rändasid, kõne, kus ta muuseas ütleb: "Liivimaal on palju vaba maad, mida tarvitada võidakse. Iga ruutkilomeetri kohta tuleb Liivimaal 23 inimest, kuna Ida-Preisimaal 36 inimest sellesama maaüksuse peal elab. See vähene rahvaarv Liivimaal annab meile lootusi hea tuleviku peale. Meie liivimaalaste soov oleks, et Saksa me-

hed tuleksid ja seda tööd edasi jätkata aitaksid ning õnneliku lõpule viiksid, mis nende esiisad 700 aasta eest on alganud. Et esimene Saksa asumaa, Saksa rahvusega Püha Rooma riigi Idamaa - "Ostmark" ja jumalaemale pühendatud Liivimaa, see vana Mariamaa - "Marienland" tugevaks Saksa riigi osaks saaksid".

Lugupeetud rahvasaadikud! Teie hulgas on kõigile teada Hindenburgi meie maa koloniseerimise plaanid, ma ei hakka siin neist pikemalt kõnelema. Tuletan siinkohal meelde veel ainult parun Rahdeni pidulikku teadaannet Miltavis 1918 a. suvel, kus ta pärast Adolf Damaschke kõnet teatab, et "Kuuramaa rüütelkond ja mõisnikkude maapäev üksmeelselt on otsustanud ühe kolmandiku oma maapinnast asunikkudele anda", muidugi Saksa asunikkudele. Ja et Saksa asunikkude toomise katse veel lõppenud ei ole, seda näitab landeswehri õnnetu sõjakäik, kus palgalistele saksa sõduritele peale muu ka maad lubati, mida landeswehrlaste taskutest saadud dokumentidest ja taskuraamatutest näha on. Ainult siis, kui maa rahva kätte läheb, ainult siis, kui võõras Saksa ollus meile oma kodus kallale ei pääse, ainult siis

oleme kindlustatud. Eesti rahva alalhoidmise nimel peame meie mõisad rahva kätte andma ja seda peab tegema arutusel olev maaseadus!

Mis oli siis viimane sõjakäik Eesti vastu? Kas olid selle plaani hulka ka meie mõisnikud segatud; või mitte? Mitte üksi segatud, vaid nende õhutusel ja kaasabil võeti see sõjakäik Eesti riigi vastu ette! Landeswehri asutajaks oli nõnda nimetatud "Baltische Vertrauensrat" - Berlin, Kurfürststr.101 (Hüüded: Küll nad aadressi teavad) Ma arvan ka, et teatakse juba! Sellel asutusel on tervel Saksamaal omad osakonnad. Juba aprilli algul tundus, et midagi õhus rippumas on, sest kõigile Balti arstidele, kes Saksamaal asuvad, anti Berliinist käsk viibimata ärasõiduks valmis olla ja üht tähtsat teadet vastu võtta. Samal ajal avaldab parun Ludvig Maydell üleskutse, kus kutsutakse kõiki baltlasi võitlejate ridadesse astuma. Ja et sellel üleskutsel tagajärgi oli, näitab nõnda nimetatud Baltentagungi aruanne, mis 2.ja 3.juunil Berliinis ära peeti. Aruandja von Löwise seletuse järele - vaata "Rigasche Zeitung" nr.28. - on, vähesed erandid välja arvatud, kõik baltlased landeswehri astunud. Et üks

osa Eestimaa mõisnikkudest Saksamaale on põgenenud, siis peab järeldama, et ka nemad landeswehri on astunud. Kes seda ei teinud, tõmmati häbiposti. Ilmusid korralikult avalikud teadaandelehed, kus üksikud nimed üleval olid, nende nimed, kes landeswehri astuda ei tahtnud. Häbi-
posti tõmbaja oli von Lueders, meile ka väga tuttav mõisniku nimi, kes teatavasti Hindenburgi sugulane.

Et landeswehri Balti sakslusele võõras ollus hulka ei pääseks, selleks olid iseäralised tingimised. Meie leiame Needra valitsuse ajal ilmunud "Rigasche Zeitungist" nr.2 s.a. - "Bedingung zum Eintritt in die Deutsch-Baltischen Abteilungen der Landeswehr", kus öeldakse, et vabalt võivad landeswehri astuda Balti sakslased, riigisakslased ja Saksa kolonistid; kuna eestlaste ja lätlaste vastuvõtmine sünnib sellekohase proovi järele vastuvõtmise kohtades, kusjuures igal kandidaadil kaks vastutajat peab olema. Vastutajad olid muidugi kindlustuseks, et eesti- ja lätisõbraline ollus neisse vägedesse ei pääseks. Vaevalt läheb küll kaamel nõelasilmast läbi, kui tõsine eestlane sellest "Prüfungist" või eksamist läbi oleks pääsenud. Nii näe-

te teie siis, kellega meil siin tegemist oli. Saksa riigikomissari Winnig'iga tehtud lepingu järele võisid landeswehrlased peale selle, kui nad Lätimaal Võnnu taga nõndanimetatud "enamlastega", see tähendab meiega, neli nädalat olid võidelnud, Läti alamaks astuda.

Ja kes olid siis tegelikult landeswehri juhid?

Eesti rahvaväe vastas oleva löögisalga eesotsas seis parun Manteufel, kolmandat eskadroni juhatas von Belov, landeswehri ülemjuhataja staabiülemaks on parun Rahden, tuntud Kuuramaa koloniseerija. Ühte väeosa juhatas parun Engelhardt, juhtivat osa etendas ka Eduard von Stackelberg, kõik meile tuntud mõisnikkude nimed. Landeswehri ridades langenute hulgas leiame meie: Reuter parun Nolkeni, Benno von Helmerseni, parun Hans von Manteufeli, kornet von Wahli, Helmuth parun Klopmanni, Helmuth von Anrepi, von Drachenfelsi ja palju teisi. Jällegi meile tuntud Balti mõisnikkude nimed, ja seda nimekirjas võiks peaaegu otsata pikendada.

Mis ajas landeswehri sõjakäigule Eesti vastu?

Selle peale annab meile selge vastuse Needra valitsuse päivil Riias dr.Seraphimi ja parun O.Schillingi toi-

metusel ilmunud mõisnikkude häälekandja "Rigasche Zeitung". 20. juunil kirjutab nimetatud lehes, kui ma ei eksi, siis peatoimetaja Seraphim ise, juhtkirjas. Ei tarvitse prohvet olla, et seda ette näha, et Eesti valitsuse sotsialistlik programm Saksa suurmajapidamise vastu mõju avaldab Baltimaade Läti osade peale. Et Eesti mõisade jagamise plaanid, kahjuks ei ole need üksi enam plaanid, heaks agitatsiooni abinõuks on, et rahvahulkade madalaid instinkte vööra varanduse vastu õhutada".

Seda kirjutab parunite leht peale seda, kui nende löögiosa parun Manteufeliga eesotsas Liibavis Ulmanise valitsuse oli kukutanud, kellest kardeti, nagu dr. Seraphim oma reisikirjades "Von Libau bis Riga" ütleb:

"Ei ole kahtlust, et Ulmanise valitsus suurmaapidamise ka ilma eksproprieerimata kõrgete maksude varal ära oleks kägistanud". Peale selle ütleb ta edasi: "Ei ole hra Ulmanis õnnetu Eesti mustris järele kavatsuste läbiviimistest kaugel, nagu seda selgesti näitavad Ulmanise kabineti kukutamisel kättesaadud dokumendid".

"Revaler Zeitungi" järel meie maaküsimuse otsusta-

mise kavatsusi ära tuues ning omalt poolt mustakunstniku väledusega värvi juurde segades kirjutab O.Schilling'i leht nr.12: "Sarnast pilti pakub meile maaküsimus Eestis. Enamlusest läheb see ainult nime poolest lahku. Võõra vara röövimise instinktid segatud rahvusliku märatsemisega peavad orgiaid. Ja mis seal üleval" - tähendab põhjas, see on Eestis - "karistamata sünnib, näib praegu teistele" - muidugi lätlastele - "meelitav eeskuju ja meistritöö olevat".

Ja eestlaste karistamiseks, kes mõisaid võõrandada kavatsevad, pandigi suurtükid möirgama, ning saadeti inimesi tuhandete viisi tulle, kellest suured hulgad meie kangelasliku rahvaväe kuulide all surma leidsid.

Hädaoht näis parunite arvates niivõrd suur olevat, et "Rigasche Zeitung" nr.24 isegi kirjutab: "Inglise konsul Bosanquet ja sotsialistlik peaminister Strandman suruvad Tallinnas selleks ühesmeeles üksteise kätt, et Balti sakslust majanduslikult ja poliitiliselt surmata". Inglise vastu, kes Eestile sõbralikkust üles näitasid, oli tarvis nüüd tugevasti mõõka keerutada! Sellest ei aidanud üksi, et lugupeetud inglise esitajale Tallinnas

kallale tungiti, vaid inglaste juures ulualust leidnud Läti ajutise valitsuse kohta, kelle ametisseastumist ka liitlased kindral Goughiga eesotsas nõudsid, kirjutab mõisnikkude häälekandja: "Meile, Balti sakslastele, on Ulmanise valitsuse tagasitulek täiesti vastuvõtmata. Meie ei ohverdanud oma vara ja verd mitte selleks, et meie rahvuse jõujuured, suurmaapidamine, väljakaevatakse ja uus Läti riik sotsialistlikkudel alustel üles ehitatakse, mis võimatuks teeb baltlastele siin maal edasi elada".

Austatud rahvasaadikud! Siin õpime meie oma vastast lähemalt tundma. Ja kui selgeks on saanud, et landeswehri sõjakäik Eestimaa vastu nurja oli läinud, et Ulmanise valitsuse tagasitulemist ära hoida ei saa, visatakse õng teisele poole üle parda ja ilma punastamata kirjutab seesama dr. Seraphim kümme päeva hiljem: "Meie peame jälle oma seisukohta muutma. See on baltlaste saatus. Meie ajalugu teab sellest palju, palju jutustada". Tõsi! Teie ajalugu on olnud üks maa ja rahva äraandmine teise järele, ikka ja alati sinna, kus teie eesõigusi kindlustada on lubatud! Ainult siis

tuleb lõpp, kui käesolev maaseadus võimu demokraatia kätte annab.

Nüüd algab endistele verivaenlastele, liitlastele, kõigepealt inglastele, silmapilgutamine. Seesama dr. Seraphim kirjutab: "Meie Balti elanikud" - jutt on muidugi mõisnikkudest ja nende kaaslastest - "ei või liitlastevastast poliitikat kannatada, sest see oleks baltlastevastane seisukoht; ühte asja peavad liitlased uskuma, meie oleme igal ajal praktilised reaalspoliitikud olnud ja jääme ka selleks".

Missugune on siis see uus seisukord - "die neue Lage", nagu seda leht ütleb, millega mõisnikud nüüd ära peavad harjuma? Selle peale annab nende häälkandja vastuse 28. juunil: "Ainult ühinemine Venemaaga annab maale" - tähendab Baltimaale - "sisemise rahvusliku stabiliteedi". (Elav meeleavaldus igal pool. Hüüded: Häbi, häbi!) Ärge hurjutage - ei punasta! Ja Miitavi saksa soost elanikkude rõõm, vaata "Rigasche Zeitung" nr.34, on meile arusaadav, kes kuulda saades, et Homelist tulnud krahv Kelleri väed krahv Lieveni Vene vägedega ühinenud, mõlemad väejuhatajad on Balti mõisnikud, ja nüüd Peterburi

ära võtma lähivad, - hüüavad: "Also, wenn nicht Deutschland, so Russland, aber nur nicht Letland".

Nüüdsest peale algab Balti sakste vägitegude üleslugemine, mis nemad suure Venemaa heaks kõik teinud ei ole. Missuguse häbemata vale ja jultumusega see sünnib, selleks toon ühe fakti. Dr.Seraphim "Die Estnische Frages" kirjutab muuseas: "Saksa Balti rügement, umbes 800 meest, polkovnik von Weissi juhatusel on laitmata väeosa, kelle väärtust küllalt kõrgelt hinnata ei saa. Selle peale vaatamata, et nad Oudova ja Pihkva ära on võtnud, põlatakse neid rahva" - mõeldud on eestlasi - " poolt. Vene põhja korpus, kes praegu sõjaliselt tüse väeosa, elab sellevastu baltlastega heas sõpruses".

Seda usume meie, et teie põhjaar mee meestega sõpruses elate! Sest juhtiv osa nimetatud armecs on ju teie käes. Ma võiksin tuua terve rea nimesid, algades staabiülemast ja lõpetades vastuluuramise osakonna ülemaga, kus meie mõisnikud Vene põhjalääne armees juhtivatel kohtadel. Nagu: kaks Krusensterni, parun Sedlitz, Heinrichsen, von Stryck, parun Fittingshof-Scheel, Wentzel, parun Wolff, Neff, parun Fersen ja jälle parun

Fittingshof-Scheel. (Hüüded: Puhtad venelased kõik).

Enam kui häbematu on aga see osa sellest kirjutusest, kus meie Eesti rahvaväe teeneid nimelt Pihkva äravõtmist, püütakse Balti mõisnikkude tööks lugeda. Sel ajal olid nende väeosad üle 100 versta eemal.

Jah, nüüd olete teie Venemaa uuesti ülesehitajad, nüüd kõnnite ka teie valge rist Vene värvidega käevarrel. Isegi Eesti Asutavas Kogus äärmisel paremal tiival istuvad mehed, kes meie kindralstaabile end Vene ohvitseridena üles on annud. (Hüüded: Kes nad on?) Kui tarvis, nimetan ma ka nimesid! Ja ammuks oli see aeg, kui Saaremaa rüütelkonna sekretär Freitag von Loringhofen Kuresaare linnavolikogu pidulikul koosolekul Saksa komandandi juuresolekul kinnitas: "Minule ja teistele baltlastele on see häbi või õnnetus osaks saanud Vene ohvitseri pagunid kanda". (Naer). Ja kas ei astunud pärast seda terve rida Saaremaa mõisnikka, nagu parun Pahlen, von Poll ja teised vabatahtlikult Saksa väkke, et liitlaste vastu võidelda?

Austatud Asutava Kogu liikmed! Minu ülesanne ei olnud siin mitte pikka ajaloolist ülevaadet ette tuua,

selleks jätkuks andmeid rohkel mõõdul, vaid ma tahtsin lühikest pilku heita sinna lähemasse musta minevikku, mille ette käesolev maaseadus raudukse tugevate riividega peab lükkama.

Lõpuks juhin ma tähelepanu Liivimaa rüütelkogu sekretäri Aleksander von Tobieni Riias 12. juulil möödunud aastal peetud kõne ühe osa peale, kus öeldakse: "Majandusliku tähtsuse kõrval on meie mõisadel ka veel aateline tähtsus, nad on Saksa rahvusele siin maal selgrooks olnud". Austatud rahvaesitajad! Kui looma murda tahetakse, siis hakatakse selgroost peale. (Tormilised kiiduavaldused keskel ja pahemal pool).

Austatud rahvaseadikud! Kui teie tahate - et ajalooline ülekohus heaks tehakse, et Eesti rahvas iseisvat riiklikku elu peaks elama, et meie vahva rahvavägi oma õigustatud võiduvilja maitsta saaks, et pealetungivale enamlusele kindel müür ette oleks tõmmatud, et Saksa imperialism Suur-Vene ihadega meie kodumaa pinnal rahvaste rahu hädaohtu saates võidupüha pühitsema ei pääseks, et Eesti rahvuslik iseolemine kaitstud oleks, - siis peate teie rüütlite mõisad ära

võtma ja maa tema pärisperemehe omaks andma, kelle käest maa aastasadade jooksul ilma mingi tasuta tule ja mõõga varal ära on kistud! (Üldise kiiduavalduse saatel, mis kaua vältab, lahkub kõneleja kõnetoolilt. Kohtadelt tulevad mitmed saadikud A.Veileri juure ja suruvad viimase kätt).

J.Meyeri kõne Asutavas Kogus 1.aug. 1919 a.

Käesoleva seaduseelnõu tähtsust on ajakirjanduses ja kõnelejate väljenduses siin saalis nii mitmekordselt harutatud, et ülearune on veel sellest rääkida. Ta puudutab meie riikliku elu keerulisemaid küsimusi; keegi ei suuda ette näha tema järeldusi, mõnigi asi võib kujuneda hoopis teisiti läbiviimisel, kui seda oodetakse. Selle küsimuse otsustamisele peaksime asuma suurima kiiretusega, rahuliku kaalutlusega.

Saksa partei nimel teatan ma, et ka meie täiesti tunnustame põhjalikkude reformide vajalikkust agrarühistimuses. Ometi on esitatud seadusevisand meile vastuvõtmatu. Lubage nüüd motiveerida, miks me peame asuma sellisele seisukohale. Esiteks, meie kardame sellest riigile katastroofilisi järeldusi, mitte ainult majandusliku, vaid ka kõlbla laadilisi. Teiseks, selle seaduse läbiviimisega ruineeritakse majanduslikult suur arv, kaugelt üle 2000 intelligentseid ning tegevusinnulisi inimesi.

Ma ei taha rääkida üksikute paragrahvide üle, vaid

puudutan ainult üldiseid vaatepunkte, missugused selle eelnõu arutamisel tuleks tähele panna. Te olete küll üllatunud, et ma esile tõin kõlbla momendi, ma pean andma teile selle üle seletust. Kõigepealt selgitagem endile, et "seadus" ei tähenda veel mitte õigust. Rahva õiglustunne on tema kõlbla jõu alus. Juba viis aastat kestnud sõja ja tormiliste sündmuste järele, mida me oleme läbi elanud, on küll meis kõigis enam või vähem õiglustunne sattunud valedesse rööbastesse.

Millise õigusliku põhjenduse evib käesolev seaduseelnõu? Algusest peale pean sellele viipama, et ma ei saa tunnustada sotsialistlikku õiguse mõistmist. Õeldakse: maa kuulub rahvale. Sellest peaks küll järeldatama, et kogu maaala peaks alluma riigistamisele, mitte ainult vastavas paragrahvis normeeritud osad, - vaid, kui juba kord tunnustatakse see põhimõte, siis tõepoolest kogu maaala jäägita. Kerkib esile küsimus, miks piirdutakse maaga, miks mitte laiendada sama põhimõtet ka kapitalile, majule, kaubalaevule. Miks peab rahuldama ainult maanäljaseid? Kes on maanäljased? Nad on need, kes tahavad saada iseseisvaks suurel põllutöö väljal.

Tööstuse töös, kaubandusalal evib iga ametnik sama õiguse riigilt nõuda, et talle võimaldataks saada iseisvaks nagu maanäljaselegi. Rahva tarvet maa järele on motiveeritud viipamisega paljude eestlaste väljarändamisele. Sellega ma ei saa nõus olla. Seda nähet peab mõistma kui jõu, ülevoolava jõu avaldust. Tartu ülikooli töövõime paremaks tunnuseks oli see, et enam kui 50% akadeemiliselt haritud jõududest pidi välja rändama - maa produtseeris teataval määral ülemäära. Äärmiselt keeruline väljarändamise küsimus olgu sellega ainult riivatud; ilma süvenemata majandusteadusse ei saa teda käsitada põhjalikult. Asi seisab ju avalikus seniste omanikkude õiguste rikkumise aktis. Seaduseelnõus on ette nähtud tasu. Ma ei ole jurist - minule näib aga, et kui tunnustatakse põhimõtteliselt tasunõudmist, siis sellega tunnustatakse omandust kui niisugust. Nii siis vabandatakse konfiskeerimist tasuga. See aga, mis on ette nähtud eelnõus, ei ole ometegi mingi tasu. Üks eelkõneleja näitas, kui võrd ebakindlad on need määrad, kui mitmeti neid võib tõlgitseda. Inventaritasu määradest võiksime järeldada, et isegi 10% väärtusest tagasi ei

maksta. Lubage mul ette lugeda ühe eelmise sajandi suuri maid riigimehe sõnu: valitsus, kes tahab õigust ja korda ei või alata ühe kodanikkudekihi rüüstamisega et teisele kingitusi teha etc. (Bismarck, Gedanken u. Erinnerung). Mul on tundmus, et sellele eelnõule tehakse meeoleolu viha äratamisega varaeviva klassi vastu. Maa eksproprieerimine näib nii siis karistusena - kui kättemaksuakt, mida teostatakse nende kallal, kes on patustanud rahva vastu. Sellist kujutelu taotellakse ning suurendatakse ajakirjanduse, agitatsioonikõnede läbi, ajalooliselt põhjendades sellise käitumise õigustust. Meile esitatakse arveid, mida meie ei ole kontraheerind. 700 aasta eest patustati rahva vastu. Ajalooliste argumentide kasutamisega käitatakse vähe kriitiliselt. Nii esitati eelmisel koosolekul eeskujuna "hea kuningas Stephan". Prof. Hausmanni kriitiliste uurimuste järele ei ole Stephan Bathory ei katoliku vaimulikkudele jäetud ega poola kroonule rekvireeritud maaaladel mitte kõige vähematki teinud talupoegade saatuse kergendamiseks. Samuti hinnatakse ajalooliselt valesti mõisade reduktsiooni rootsi valitsuse ajal. Ta oli puhtal kujul riigi-

rahanduslik aktsioon, sellepärast et riik vajab raha. Maa jäeti omanikkele teatud rendilepingu alusel kasutada, mille juures koguni armulikult loobuti ühest osast sellest rendimaksust. Poolakaid ja rootslasi vihatakse veel praegugi rahvasuus nendest aegadest saadik. Te näete, kui ettevaatlik peab olema ajalooliste andmete tsiteerimisega. Praegu, aastal 1919, on lendu lastud sütitav sõna "reetmine". Tõepoolest ei ole midagi põlatumat, kui reetmine, kuna vaenulikkus on mõeldav ka koos õilsa meelsusega. Lubage mul veidi kõrvale kalduda teemast ja näidata, kuidas meile, sakslasile, on kujunenud meie poliitiline olukord 1917 a. saadik. 1917 a. ei lastud meid, sakslasi, osa võtta valimistest. Rüütelkonnad ühenduses teiste rahvastiku kihtidega soovisid teistsugust valitusküsimuse lahendust. See ei meeldinud teile sugugi, sellest ma saan täielikult aru. Ees oli avalik vastane, avalik vaenulikkus, reetmisest ei saa hästi juttu olla. Sest ajast kui mõisade konfiskeerimine parteide enamuse poolt nende programmi võeti, on ometi kogu sakslasile sõda kuulutatud - on ometi tema olemasolu sellega asetatud küsimuse alla. Martna võib oma tuntud raamatus meile

kõik andestada, ainult mitte seda, mis meie poolt on tehtud saksa okkupatsiooni ajal. Viimasel istungul olite teie tunnistajaiks ühele freneetilisele orgiale variatsioonidega teemale "vae victis", mis ka selle aja kohta käis, Minule näis, nagu ei oleks kõneleja mõttekaaslastel sellel kohal kõige parem enesetunne, nagu tunneksid nad ka, et selle maja au ei jäänud päris puutumata. Oma langond vastasele ei anna ükski gentelman jalahoopeselle jätab ta teistsugustele iseloomudele. Kuidas on seis okkupatsiooniajaga, mida meile sakslastele, nii väga ette heidetakse.

Selle käega olen ma kord Kerensky valitsusele truudust vandunud ja ma ei ole seda truudust kunagi murdnud. Kui see valitsus kokku varises ega võinud meid enam kaitsta punase terrori eest, kui Brest-Litovskv rahu sõlmiti, tundsimme me endid vabastatuna sellest vandest. Wilsoni rahva endamääramiseõiguse printsiibil usume meie kuigi vähemusrahvus, siiski olla õigustatud püüda lahendusele, mis vastas meie soovidele. 24.veebruaril 1918 kuulutati välja "Eesti Vabariik", 24.veebruaril tulid sakslased Tartusse, 25.veebruaril Tallinna. Pa-

lun kuulake rahulikult üht rahulikku sõna. Poleks okkupatsioon käigus olnud - siis ei oleks punase terrori all küll proklamatsioon võimalik olnud. Te mõnate, et nende kahe sündmuse vahel on teatud kausalsus. Kui nüüd sakslased Tartusse tulid, oli seal leegitsev rõõm, millest osa võtsid sakslased, venelased, juudid ja ka eestlased. Venemaal elutsevad eestlased andsid toona sagedasti end Saksa kaitse alla. Minu daamid ja härrad! Kas teie seast tõesti keegi ei suuda mõista, milline meeleolu meid sakslasi pidi vallutama. Asetage end ometi meie olukorda. Meie taga lamas 4 raskeima surve aastat. Teie ei tea, mis see tähendab, kui kellelegi keelatakse emakeel, iga ajaleht maha suruti, meid kui salakuulajaid kahtlustati, kus me tõendatult olime oma kodanikukohustustele järginud, - kes seda kõike on läbi teinud, mõistab, et meie süda toona juubeldas vabanemise puhul rõhumisest ja punasest terrorist. Rasked pettumused järgnesid meile, saksa sõjaväevalitsuse tegevus oma arvurikaste valesammudega viis meie illusioonid kadumisele. Üks valgushelk ainult on meile jäänud sellest ajast, eeskujulikult kujundatud ülikooli

tegevuse hiiligus. Kokkuvarisemise katastroof algas; mida meie, sakslased, siinjuures läbi tegime, ületab kujutlemisvõimaluse. Aga katastroofi ohvrite üle ei tule naerda.

Järgnesid valimised Asutavaks Koguks. Nendest valimistest võtsime me osa. Sellega tunnustasime Eesti riiki täielikult, ja kuulutasime endid valmis kaasa tööta- ma riigi ülesehitamiseks ja toetamiseks. See on mu isiklik kohus kuulutada, et ma sügava tänulikkuse tundega mäletan energilist, sihiteadlikku tegevust ajutise valitsuse poolt, kes minu omile ja arvurikastele teistele kaaskodanikkele elu on päästnud. Seda ei unusta me, mu härrad. Ja kui 16. jaanuaril mõlemi sangari Kuperjanovi ja Partsi juhatusel eesti väed kui vabastajad Tartusse sisse marssisid, neid meie poolt samuti juubeldamisega tervitati kui kord saksa vägesid.

Mõningad sündmused on tugevasti kõigutanud usaldust meie vastu. Mis puutub Stryki diplomaatiasse, siis võin ainult öelda, et keegi meist ei kiitnud hääks seda diplomaatiat, ta on meile jäänud tumedaks ning mõistmatuks. See on minu kohus meelde tuletada, et üks teine sellenimeline mees jättis oma elu kodu kaitsmisel. Mis

puutub Liibavi affääri, siis ei teadnud meie sellest midagi ega ole küsitud kunagi meie arvamist, sealsete sündmuste käik ning areng ei olnud sugugi meie otsustada. Kas Riia nende sündmusteta Liibavis oleks juba vabastatud? Ma ei julge selle kohta midagi öelda. - Kui meie kuulda saime õnnetust konfliktist landeswehriga olime me kõik kõige sügavamini vapustatud sellest. Meil pole aimdustki, millised faktorid seal kaasa on mänginud. Mul meenub üks lause ühelt möödunud sajandi suuremalt diplomaadilt: "on momente rahva elus, kus piissid iseenesest lahti lähevad". Meie sakslased Eestis oleme hermeetiliselt eraldatud välisilmast, ümbritsetud meie vastu üles ässitatud, meid kahtlustavalt silmitsevast rahvast, - kuis võidakse meile sellistel tingimustel patuks panna sündmuseid, mis meile täiesti üllatavalt on tulnud? On antud parool: minema sakslased! Kõige paremini mõistetakse seda parooli, kui neid reetvaiks tembeldatakse. Selles ongi rahva õiglustunde hukatuslik mõjutamine.

Poliitika ei pea end laskma juhtida kättemaksu tunnetest, neid mitte kasutama karistusaktsioonideks.

Niisamavähe arvestatagu poliitikas tänulikkusega. Lubage mul sel puhul veidi kõrvale kalduda tõelisest teemast ja lühidalt käsitleda ajalooliselt neid etteheiteid, mis tõs-tetakse balti aadli käitumise vastu tema valitsemise ajal ja mis võib olla ei ole kaugeltki nii põhjendatud, nagu Teie seda kalduvad olete tunnustama. On kuulsaid ajaloo-lasi, kes ütlevad: kui 700 aasta eest Baltimaa poleks leiutatud sakslaste poolt, oleks Eesti rahvas pidanud lämbuma idast ähvardava slaavi uputuse all ja ta oleks seisnud vist küll piiriäärsete Ingeri ja Pihkva maaala kultuuriastmel. Möödunud sajandite kestel on loomulikult palju sündinud, mis ei oleks pidanud sündima. Ei tohi aga neid asju arvustada, arvestamata naabrirahvaste sa-maegseid olukordi.

Oleks suur ülekohus kui nõutaks, et balti aadel oleks pidanud sajandeid ette tõtates vältima kõiki neid asju. Ma ei taha Teid tülitada arvurikaste ajalooliste näidetega. Ma tahan ainult lühidalt meelde tuletada, et liivi aadel ise omal algatusel aastal 1804 pehendas pä-risorjuse karmust õiguste lubamisega - ennem kui see sündis naabrusesoleval Preisimaal valitsuse äratusel.

Keisri soovil pärisorjuse kaotamine sündis 1819 a., millega oli ühenduses talupoegade majandusliku seisukorra halvenemine. Olgu tähendatud, et aadel on taotelnud põllumajanduse arengut, äratades huvi asutada põllumajanduslikke seltse, korraldada näitusi. Paljud parandused - tuletatagem meelde karjakasvatust, piimaasjandust - on suurtest mõisadest tulnud. Nii on saavutatud loomulikult tänu talupoegade intelligentsile ning töövõimsusele, suur põllumajanduslik õitseng ning maarahva jõukus aadli kaasmõjul. Mis on tehtud rahvakoolide heaks, millise tähtsuse evis ülikool, seda näidata ei kuulu siia. Nii näeme me ka, et viha enam seisuslik on - üksik mõisnik ei ole enamasti sugugi nii vihatud.

Mis puutub küsimuse majanduslikku külge, siis tahan lühidalt öelda. Esiteks pean väljendama kahtlust "kingi saanute" kestva rahulolu suhtes. Halvad majanduslikud kogemused ei saa neil küll puuduma. Mõisad on võrreldavad suurte elavate organismidega, kus üks osa teisse haarab. Kui selline elav organism kistakse tükikideks, siis ei teki väikesed terved organismid, vaid

saadakse haiglasi vigaseid, millede põllumajandust ei võida enam ajada süsteemi järele, mis suurmaapidamisele tehtud on aastakümnete jooksul. Ehitamise ning inventari asutamiskulude protsenteerimine ning amortisatsioon teevad raskusi, tuleb karta maa väljakurnamist, millega ühenduses on paratamata põllumajanduse allaminek. Arvestage veel perekonna rohke suurenemisega, siis tõusevad raskused. Krediidi saamine on üksikule maaribaomanikule raske ja peab riigi abile lootma.

Mis puutub riiki, siis kardan ma, et ta sattub raskesse seisukorda. Kogemused sõjaväeliste rekvisitsioonidega on näidanud, et mõisad võisid anda kõige rohkem, võrdlemisi palju enam kui talunikud, kuna popside varustamisvõime tuleb kohe nullile arvata. Eesti on põllumajanduslik riik, mis selle eelnõu läbiviimisel peab end koormama raske võlaga. Tuleb maksta kahjutasusid, läbi viia maa ümbermõõtmisi, ehitada uusi hooneid, muretseda inventaari, tuleb hoolitseda vanade pensioneeritud sulaste eest, kes maitsevad mõisades armuleiba - ja neid ei ole vähe. Riik on sunnitud sisse vedama teatud artikleid, millela ka hästi läbi ei tule. See summa, kui ka

protsendimaksmiseks ja võlgade amortisatsiooniks tarvisminevad summad tuleb tasakaalustada väljaveoga. Selle eelnõu läbiviimisega hävitame me suure osa rahvusvarandusest. Mõisahoonete väärtust hinnatakse 60 - 100 % maapinna väärtusest meie kliimas. Mõisade tükeldamisel kaasas käiv üksihoonete väärtuse kaotust hinnatakse 600 miljonile. Kui ka need summad ei esinda liikuvaid väärtusi, mis veerevad vahetusel, siis esindavad nad seniseid väärtusi, mis tõstsid riigi krediitdivõimust. Need langevad sest ajast peale ära; riigi rahanduslik seisukord ei ole üldse kerge. Põllumajanduse edenemine algas mõisadest. Nüüd peab põllumajandus täielikult riigi eestkostmise alla langema. Tehkem endale pilt selgeks: riiklik põllumajanduse juhtimine ei saavuta kunagi ka kõige ausamate ning asjatundlikumete ametnikkude läbi, kes ikkagi jäävad palgalisteks seda, mida võib korõa seata põllumajandus oma maapinda kui last armastava omaniku juhtimisel.

Sündmusel, mida soovitab eelnõu, puuduvad ajaloolised analoogiad peale praegu Venemaal oleva. Sääli tahaksin ma siiski küsida, kas on väga meelitatav mida me

sääl näeme. Käesoleval agraarsel eelnõul on experimendi iseloom. Sellist peab ainult väiksel määral läbi viima. Ükski katsetaja ei hakka ometi tegema katseid plahvata-da võiva ainega suurel määral, et mitte end jätta vöi-malikkude hukatuslikkude järelduste kätte. Me peame hoiduma korraldamast hävitusi. Me valmistame end hävi-tama suurskultuuri, mille all seisab praegu enam kui kolmandik, peaaegu pool meie maast. Kas ei lasu meie pääl sundus aegamööda toimida, et teadlikuks saada meie rahva tarvetest, silmaspidades meie maa omapärasusi? Kas meie ei peaks piirama katsetusi, mille juures pa-randamatult hävitetakse suuri väärtusi, ilma et teaksi-me, mis selle asemele paneksime? Ma tahaksin teile lõ-puks veel meelde tuletada hugenotte. Ei ole võimatu, et maa kahjuks terve rida inimesi, kes sooviksid töötada teiega ühes, maalt lahkuma peavad. Ma ei tea, kas see teie huvides on.

Ma tänan teid tähelpanu eest, mida te pühendasite minu kõnele. Tahaksin teha mõningaid positiivseid ette-panekuid. Eelnõu antagu komisjoni tagasi. Kõige pealt tuleb teha rahanduslik eelarvestus. Riik antku lihtsalt

kõigiks meie majanduslikeks ning valitsuslikeks küsimusiks raha. See eelnõu, nii kuidas mina seda mõistan, esitab vähemalt ühe miljardise krediidi nõudmise riigile. Et see määratu summa kannaks protsente riigile jäetud metsade valitsemise läbi, seda me ei usu. Edasi määratagu täpselt kindlaks nende arv, kes tahavad maad ning kes seda tööpoolest suudavad kasutada. Tuleb luua asundustalusid umbes meie poolt esitatud kava järele. Tuleb - ja seda pean ma isiklikult väga tähtsaks, parandada võimalikult palju põllutööliste seisukorda, nii et nad meeleldi paneksid oma jõu ning võimise põllumajanduse teenistusse. Maa viljakust tuleb kõige jõuga tõsta. See on ühes põllumajanduslikus riigis, nagu seda Eesti on, tingimata tarvilik. Senised mõisade tükeldamisel omandatud kogemused ei ole meelitavad. Kas on mõistlik seda teed, seda rada edasi sammuda? Me arvame ei. Kireta, külma rahuga ning rahuliku kaalutlusega peame lahendama selle riigi eluküsimuse.

As.K.l. M.Veiler kõne analüüs.

Väide: Maaseadus peab likvideerima ajaloolise ülekohtu, mille vastu on käesolevad põlved ja esiisad mitmete valitsuste all asjata võidelnud.

Tõestamise viis: otsene.

Mõttekäik - induktiivne.

Argumendid:

1) 13.sajandi alul algas ülekohtune maade võõrandamine tule ja mõõgaga. Paarisaja aasta jooksul jõuti nii kaugemale, et talupoeg muutub kaubaks, mida müüakse, panditakse, kingitakse ja laenatakse. (Ps. õiglustunne).

2) Rootsi ajal pidid riisunud maad tagasi antama päriselanikkudele, kuid mõisnikud oskasid äraandlike kude kombinatsioonidega mõisad päästa. (Ps. - põlgatus).

3) 1819 a. vabastati talupoeg, meie saksad oskasid ka selle muuta oma kasuks. (Ps. - ülekohtus).

Ergo ajaloolise ülekohtu heakstegemise mõttes peame rüütlitelt mõisad ära võtma ja maarahva omanduseks andma.

1) 1917 a. kui maanõukogu astub viimaseid samme Eesti iseseisvuse väljakuulutamiseks, sepitsevad mõisnikud plaani Eestimaad Vene riigist lahtilöönuks tunnustada ja Saksa riigi külge liita, vahetades tarbekorral Eesti Kongo vastu. (Ps. - põlgtus, orjakauplejate loogika).

2) Okkupatsioonivägede ilmumist tervitatakse kui uue ajajärgu algust: nüüd on lõpp enesemääramise loril, nüüd ei maksa enam rumala rahva omatahtmine, vaid võitjate sund. (Ps. - põlgtus).

3) Eesti rahva tahte võltsimine: vallavanemate sõidutamine Riiga, allkirjade väljapressimine, märgukiri Saksa välisministrile, klaperjaht allkirjade korjamiseks näitavad kui madalale kõlbliselt on langenud mõisnikud. (Ps. - põlgtus ja viha äraandjate vastu).

4) Rõõmusõnumid Suur-Britannialt ja Prantsusmaalt lämmatati, iseseisvuse ihkajaid paigutati vanglaisse. (Psüh. - viha ja põlgtus).

5) Upsakus, uhkustamine: baltlased on kui raudkivi, kus inglise lövi omad hambad murrab. (Psühh. - iroonia).

6) Hertsoigi riigi sebitsused, kus võim oleks sakslaste käes: huligaanidele ja mõrtsukatele, varastele ja

bröövlitele demokraatlikku valimisõigust anda on meil veel vähem põhjust, kui veel küpsetamata rahvale. (Psühh. - viha).

(Ergo, neile hertsogi riigi unistustele peab käesolev maaseadus lõpu tegema.)

7) Rüütelkonna esimehe v.Dellingshauseni üleskutse Eesti noorsoole astuda välja Saksamaa kaitseks ja Vilhelmi tervitus ning v.der Goltzi vägede operatsioonid näitavad, et Eesti iseseisvuse äraandmine oli küps. Maaseadus peab selle hädaohu kõrvaldama. (Ps. - ettevaatus).

-- 0000 --

Eesti pidi muutuma Saksa asumaaks, kuhu pool miljon Saksa elanikke kavatseti koloniseerida. Neile plaanidele aitasid Balti mõisnikud kaasa, seda tõendavad:

a) mõisnikkude majandusühing, b) Liivimaa rüütelkogu sekretäri kõne, c) Kuuramaa maapäeva otsus. Eesti rahva alalhoidmise pärast peab maaseadus mõisad rahva kätte andma. (Psühh. - rahvustunne).

-- 0000 --

Viimane landeswehrlaste sõjakäik võeti ette mõis-

nikkude õhutusel ja kaasabil, sest a) tema organiseerijaks oli Baltische Vertrauensrat, b) vastu võeti vaid balti sakslasi, c) tegelikkudeks juhtideks olid tuntud Balti mõisnikud. Võitlusse õhutas neid lootus rahva iseseisvuse äraandmisega päästa omad eesõigused. (Psühh. - põlgtus ja viha).

-- oo0oo --

Landeswehri kaotuse järele uus poliitika: "wenn nicht Deutschland, so Russland, aber nur nicht Lettland".

Kiideldakse oma teenetega: Pihkva äravõtmine ja nii edasi. Kõik on järsku muutunud suurteks venelasteks! (Psühh. - ironia, põlgtus, viha).

Ergo, maaseadus peab musta mineviku ette lükkama raudukse tugevate riividega, mõisnikkude selgroog tuleb murda, rüütelite mõisad ära võtta ja maa tema pärisperemehe omaks anda, kelle käest maa aastasadade jooksul ilma mingisuguse tasuta tule ja mõõgaga ära on kistud.

-- oo0oo --

Kõne on haarav, mõjuv, mida tõendab üldine aplaus. Kõne mõju toetub 1) sellele, et ta mõte on lihtne - mõisnikkude selgroog tuleb murda, 2) ei ole kõrvalekaldumist, vaid sama leitmotiiv kordub neli-viis korda kuigi varieerudes, 3) argumendid on ühtlased - psühholoogilised: iroonia, põlgatus, viha, rahvustunne, enesehoiu instinkt, 4) argumenteeritakse saladokumentide paljastusega, mis laseb oletada veel bullemat, 5) samalaadilisi argumente tuuakse ette rohkesti, 6) kõne on pipardatud sapiliste märkustega.

Tüüpiline meeleolu kõne, tuletab meelde Scipio kõnesid Rooma senatis, mis lõppesid ikka lausega: Carthago delenda est. (Kartago tuleb ära hävitada).

Formaalse loogika seisukohalt argumentatsioon on nõrk: korduvad loogilised vead: inductio per enumerationem simplicem, fallacia fictae universalitatis, fallacia a sensu composito ad sensum divisum ja teised.

Asutava Kogu liikme J.Meyeri kõne analüüs.

Väide: - Esitatud seaduseelnõu on vastuvõtmatu.

Tõestamise viis: - apogoogiline, kohati ka otsene.

Mõttekäik: - enamasti deduktiivne.

Argumendid: -

a) Meie kardame katastroofilisi järeldusi riigile, kõlbluslikke ja majanduslikke.

b) Asjata ruineeritakse üle 2000 tegevusinnulise inimese.

Maaseaduse vastuvõtmine oleks ebakõlbline samm, sest sellega juhiksime rahva õiglustunde valedesse rööbastesse (tingiv süllogism).

Et õiguslik alus puudub näeme sellest, et toodud argumendid ei pea paika:

a) maa kuulub rahvale, järjekult peaks kogu maaala riigistatama (viga Qui nimium probat nihil probat),

b) on palju maanäljaseid, aga tööstuses ja kaubanduses ametnikud tahavad ka iseseisvaks saada (viga Qui nimium probat, nihil probat),

c) väljarändamine ei ole eitav nähe, vaid ülevoolava

jõu avaldis (viga petitio principii),

d) konfiskeerimist vabandatakse tasuga, ometi see, mis on seaduse eelnõus ette nähtud, pole mingi tasu (error fundamentalis).

Ergo, maaseadus ei ole õiguslik, vaid kättemaksu akt.

-- oo0oo --

Kuid kättemaksuks püüdnud ka alus, sest

a) meile esitatakse arveid, mida meie ei ole kontraheerinud (viga fallacia a sensu composito ad sensum divisum),

b) ajaloolised materjalid tõlgitakse valesti (viga petitio principii),

c) meid süüdistatakse reetmises, meie oleme aga avalikult oma huvisid katsnud ning loiaalselt võtnud osa Asutava Kogu valimistest. (Viga: error fundamentalis).

d) Strycki diplomaatia, Libavi affäär, konflikt Landeswehriga on sündinud ilma meie osavõtuta, järjekult ei või meie ka vastutavad olla (viga fallacia a sensu composito ad sensum divinum),

e) sakslastel on kindlasti teeneid Baltimaa suhtes,

tema kõrgem kultuur võrreldes naabri maadega on mõisnikkude teene, suur ülekohus oleks nõuda neilt, et nad saajandid ettetõttates oleks vältinud kõik neid asju, mis ette heidetakse (induktio).

Maajanduslikust küljest on oodata halbu kogemusi,
sest

a) mõisate, kui elavate organismide tükeldamisel ei saada mitte terveid väikseid organisme, vaid haiglasti, vigaseid (analoogia),

b) riik satub raskustesse, sest rekvisitsioonid näitavad, et talunikkude varustamise võime on nõrk (analoogia),

c) riigi rahanduslik seisukord muutub uute kulude tõttu üliiraskeks, krediidi võime langeb (hüpotees),

d) ettevõetav maareform on eksperiment, järjekult tuleks talitada ettevaatlikult, aegamööda, nagu plahvatava ainega katsetatakse (analoogia),

e) ei ole riigi huvides, et maalt rida töökaid inimesi peavad lahkuma nagu hugenotid (analoogia).

Positiivsed ettepanekud:

- 1) Eelnõu antagu komisjoni tagasi,
- 2) koostatagu majanduslik kalkulatsioon,
- 3) selgitatagu nende arv, kes maad tahavad ja suudavad harida,
- 4) tuleb parandada põllutööliste seisukorda,
- 5) tuleb tõsta maa viljakust.

-- oo0oo --

Kõne kuulatakse rahulikult, argumentatsioon esimeses osas kaunis kaaluv, teises osas nõrk, üldse ei ole küllaldane seks, et kuulajaid veenda, nagu tooks maaseaduse vastuvõtmine Eestile katastroofilisi järelduisi kõlbluslikke ning majanduslikke, samuti, et riik palju kaotab, kui mõisnikud Eesti- maalt on sunnitud lahkuma. Kõneleja ei suuda tõestada, et Eesti elulised huvid nõuaks teist lähendust. Korrektnete ja rahulike esinemine võlub siiski sedavõrd, et vahelhüüded puuduvad.

85

25.70

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

2-95-04561